

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Partnerské vztahy pohledem dospívajících
z rozvedených rodin**

**Partner relationships in perspective of adolescents
from divorced families**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Procházková

Autor:

Anna Křelinová

Praha 2024

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Janě Procházkové za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a vstřícný přístup při zpracování bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat doc. Mgr. Pavlíně Janošové, Ph.D. za metodologickou pomoc.

V neposlední řadě chci poděkovat všem respondentům. Především díky nim mohla tato práce vzniknout. Vážím si jejich věnovanému času a ochotě sdílet své životní příběhy. Poděkování náleží i všem mým blízkým, kteří mě během studia podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Partnerské vztahy pohledem dospívajících z rozvedených rodin“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 5. 2024

Anna Křelinová

Anotace

Bakalářská práce se zabývá partnerskými vztahy dospívajících, kteří pochází z rozvedených rodin. Práce je strukturálně rozdělena na dvě části: teoretickou a empirickou. V teoretické části je čtenář seznámen se základní terminologií, jako je rodina, krize v rodině, primární socializace dítěte a v neposlední řadě problematika dospívání a partnerských vztahů. Empirická část byla provedena kvalitativními metodami šetření. Bylo uskutečněno devět polostrukturovaných rozhovorů s respondenty ve věku od 16 do 20 let. Cílem práce je zjistit, co má formující vliv na to, jak dospívající z rozvedených rodin nahlíží na partnerské vztahy a jak si dospívající myslí, že jsou jejich partnerské vztahy ovlivněny zkušeností s rozvodem rodičů.

Klíčová slova

Rozvod, rozchod, partnerské vztahy, dospívání, rodina, primární socializace

Annotation

The bachelor's thesis deals with partner relationships of teenagers who come from divorced families. The work is structurally divided into two parts: theoretical and empirical. In the theoretical part, the reader is introduced to basic terminology such as family, crisis in the family, primary socialization of the child and, last but not least, issues of adolescence and partner relationships. The empirical part was carried out using qualitative research methods. Nine semi-structured interviews were conducted with respondents between the ages of 16 and 20. The aim of the work is to find out what influences how teenagers from divorced families view partner relationships. and how adolescents think their partner relationships are affected by their parents' divorce experiences.

Keywords

Divorce, separation, partner relationships, adolescence, family, primary socialization

Obsah

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Rodina	11
1.1. Funkce a poruchy rodiny.....	11
1.2. Rodina jako deprivací prostředí	13
1.3. Současná rodina	15
1.4. Formy soužití	17
1.5. Manželství.....	17
1.6. Nesezdané soužití.....	18
2. Krize v rodině.....	19
2.1. Rozpad rodiny	19
2.2. Rozvod manželství.....	21
2.2.1. Právní rozvod.....	22
2.2.2. Psycho-sociální rozvod (rozchod)	23
2.3. Rozvodovost.....	24
2.4. Partnerský rozchod.....	25
3. Dítě, rodina a rozvod (rozchod)	26
3.1. Základní psychické potřeby	27
3.2. Deprivace	29
3.3. Psychická subdeprivace	29
3.4. Dítě v rodičovském konfliktu.....	30
3.5. Dopady rozvodu (rozchodu) na dítě.....	32
4. Dospívání	33
4.1. Kognitivní proměny	35
4.2. Emoční proměny	36
4.3. Socializace.....	36
4.4. Romantické a partnerské vztahy dospívajících.....	38
4.4.1. Rozvod (rozchod) a vliv na partnerské vztahy dětí.....	39
4.4.2. Citová vazba v období dospívání	40
EMPIRICKÁ ČÁST	42
4.5. Cíle výzkumu	43
4.6. Výzkumný soubor	43
4.7. Etické hledisko výzkumu	45

4.8.	Metoda sběru dat	45
4.9.	Metoda analýzy dat	47
4.10.	Výsledky výzkumu a jejich interpretace	49
4.10.1.	Rozvod jako předmět reflexe.....	49
4.10.2.	Orientace na kvalitu partnerského vztahu	52
4.10.3.	Obavy z budoucnosti	53
4.10.4.	Chybějící model partnerského vztahu	54
4.10.5.	Neuspokojení základních psychických potřeb	55
4.11.	Diskuze.....	58
4.12.	Limity	62
5.	Závěr	63
	Seznam použité literatury	64
	Seznam tabulek.....	73
	Příloha č. 1 – Ukázka kódování.....	74
	Příloha č. 2 – Ukázka rozhovoru s respondentem	75
	Příloha č. 3 – Poučený souhlas	77

Seznam zkratek

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

NOZ – Nový občanský zákoník

CAN – Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Úvod

Bakalářská práce se věnuje problematice partnerských vztahů z pohledu dospívajících, kteří pochází z rozvedených rodin. Cílem této práce je zkoumat postoje k partnerským vztahům tak, jak je vidí sami dospívající, kteří si rozvod zažili. Dílčími cíli je pak zkoumat to, co k formování těchto postojů dospívajících přispělo a jak tyto postoje sami interpretují.

Vztahy resp. *interpersonální vztahy* lze považovat za nezastupitelnou složku v lidském životě. Člověk je sociální bytost. Jeho přirozeností je být v různé míře obklopen dalšími lidmi. V některých vývojových fázích je to dokonce nezbytné. Řeč je především o citové vazbě mezi dítětem a matkou (pečující osobou). Vazebné chování v průběhu života nemizí, naopak se mění preference k dalším osobám mimo hlavní pečující osoby. Je tedy zřejmé, že v období dospívání udržuje adolescent nejen vztahy s rodinnými příslušníky, nýbrž vyhledává i společnost vrstevníků. Specifické postavení ovšem zaujímají partnerské a romantické vztahy, které se v tomto vývojovém období začínají významně rozvíjet.

Vědecký zájem o oblast vztahů dospívajících, zvláště pak těch partnerských a romantických, je v českém prostředí teprve na vzestupu, přestože v minulosti byl tento zájem minimální. Nicméně za tu dobu vznikla řada odborných prací, které se touto oblastí zabývají. Publikace *Vztahy v dospívání* z roku 2012 je jednou z tuzemských monografií, která se mimo četné aspekty vývoje vztahů dospívajících, zabývá partnerskými a romantickými vztahy. Mezi autory, kteří se oblastí partnerských vztahů zabývají je například Lenka Lacinová, Petr Macek, Dana Hamplová, Romana Trusinová a další.

Podoby adolescentních partnerských vztahů jsou velmi různorodé, liší se co do podoby i intenzity. Patrně to souvisí s konkrétními proměnami, které dospívajícího provází tj. hormonální změny, proměny identity a zajisté i proměny poznávacích funkcí (myšlení, uvažování, vnímání, pozornost apod.) Na partnerství dospívajících má zajisté formující vliv rovněž rodinné prostředí resp. původní rodina, kdy rozpad původní rodiny v současné společnosti již není ojedinělým případem. Naopak stále více rodin je konfrontováno s rozvody. O to více je situace alarmující z hlediska dopadů na kvalitu života, ať už jde o vztahy, zdraví či celkovou spokojenost těchto dětí.

Předložená práce je strukturálně rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část je členěna na čtyři hlavní kapitoly. Čtenář je seznámen se základními pojmy, jako je rodina a rodinné prostředí, zejména pak v kontextu společenských proměn.

Další jednotlivé podkapitoly se zabývají manželstvím, nesezdaným soužitím (kohabitací). Poslední kapitoly teoretické části shrnují poznatky o vývojovém období dospívání. V empirické části je popsána realizace výzkumného šetření. To bylo uskutečněno prostřednictvím zvolených metod sběru dat a analýzy tj. polostrukturovaných rozhovorů a reflexivní tematické analýzy (RTA). Kvalitativního šetření se účastnilo celkem devět respondentů ve věku od 16 do 20 let.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Rodina

Rodina je často skloňovaným pojmem napříč vědeckými obory. Její definování není mnohdy jednotné. Porozumění základní terminologii rodiny je pak základem pro zabývání se rozvodovou tematikou a partnerskými vztahy.

Systémové pojetí rodiny je v současném vědeckém diskurzu zřejmě nejběžnější. Mydlíková a Patyi (2021) charakterizují rodinu jako živý a otevřený systém, který je vymezen danými znaky. Jsou to recipročně propojené prvky. To znamená, že rodina je především síť, která je tvořena vztahy a vzájemnými interakcemi. Jednotliví členové se tak vzájemně ovlivňují. Dále je to prostředí rodinného systému, které představuje vymezený prostor jednotlivých členů. Tímto prostorem se rodina diferencuje od svého vnějšího okolí. Princip homeostázy je založen na snaze rodin zachovat si určitou rovnováhu a předcházet nepříznivým situacím (stres, finanční problémy, rozvod, úmrtí blízkého apod.). Příčiny a následky chování členů uvnitř rodinného systému je běžně označováno jako cirkulární kauzalita, kdy se členové dané rodiny v rámci interakcí vzájemně ovlivňují. Posledním znakem princip ekvifinality. Tento princip je založen na myšlence, že většina rodin je způsobilá vést poklidný rodinný život i přes možné nástrahy, kterým v průběhu života čelí.

O systémovém modelu rodiny se zmiňuje i Husovská (2019). Podle autorky je rodina systémem, který má další subsystemy a vlastní ohraničení. Odehrávají se v něm vztahy. Tyto charakteristiky jsou ale jen těžko zřetelné. Rodinné soužití dnes totiž představuje neúplné rodiny, adoptivní rodiny, páry bez dětí či nesezdané dvojice apod. Nelze opominout ani to, že rodina je součástí nejen komunit i kultur, ale i celé společnosti.

1.1. Funkce a poruchy rodiny

Dunovský (1986) rozlišuje tyto základní funkce: biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální, kulturně-psychologická, a socializačně-výchovná funkce. Další autoři, například Procházka (2012), uvádí rovněž biologicko-reprodukční funkci, sociálně-ekonomickou funkci, výchovnou funkci, socializační funkci, ochrannou a domestikální funkci. V neposlední řadě zmiňuje i rekreační a regenerační funkci.

Dunovský (1986) vysvětluje, že poruchy se projevují tehdy, pokud rodina neplní požadavky dané společností, čímž se pak hůře začleňuje. Tehdy rodina selhává v plnění základních rodinných funkcí. Příčiny poruch rodiny jsou diferencované, zejména pak ve vztahu k dítěti. Rodina se pak stává v různé míře patologická, což se patrně projeví

v plnění základních funkcí. Je nutné brát v potaz, že tyto poruchy se vyskytují v různé míře a také se mohou vzájemně ovlivňovat.

Dunovský (1986) vymezuje poruchy jednotlivých funkcí následovně:

Za poruchu biologicko-reprodukční funkce je považována situace rodin, jejichž děti vyžadují zvláštní péči i přístup v důsledku tělesného, duševního nebo smyslového postižení. Také to jsou rodiny, které děti mít nemohou.

Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce se týká nedostatečných finančních a materiálních prostředků, které by umožňovaly běžné zajištění rodin. Bývá tomu tak často u domácností s nízkým socioekonomickým postavením. To je způsobeno například ztrátou zaměstnání, invaliditou, nemocí či stářím. Domnívám se, že v případě rozvodu nebo rozchodu to může být například stav, kdy se matka či jiný vychovatel ocitne sám s dětmi, které nyní musí finančně a materiálně zabezpečovat z vlastních prostředků.

Přestože se porucha emocionální funkce dotýká všech členů rodinného soužití, závažnému riziku ohrožení je vystaveno dítě, které se tak vyskytuje v nestabilním citovém prostředí. Objevuje se v případech rozvodu, rozchodu či nedostatku věnované pozornosti dítěti.

Dunovský (1986) rozlišuje čtyři základní skupiny, kam lze rodiny zařadit. Jednotlivé kategorie rodin pak autor dále diferencuje podle funkčnosti, respektive výskytu poruch. V prvním pásmu funkčnosti rodiny se nachází rodiny eufunkční. V těchto rodinách obvykle není dítě a jeho vývoj ohrožen. Dále to jsou rodiny problémové, kde se již některé poruchy objevují. Ovšem ne do takové míry, aby rodinný systém významně ohrožovaly. Problémová rodina je obvykle schopna vzniklé konflikty vyřešit sama. Dysfunkční rodiny představují rozsáhlé poškození a ohrožení pro celý rodinný systém, zejména však pro vývoj dítěte. Afunkční rodiny neplní žádné z uvedených základních funkcí, a proto je na místě dítě či děti z takové rodiny odebrat. Afunkční rodina je totiž pro vývoj dítěte ohrožující a škodlivá.

Helus (2015) definuje typy rodin dle funkčnosti. Jsou to rodiny stabilizovaně funkční, které jsou bezpečným prostředím pro výchovu a socializaci dětí. Dále funkční rodiny s přechodnými, více či méně vážnými problémy. Tyto rodiny se sice potýkají s problémy (např. nemoc, krize v manželství či partnerství apod.). Členové ovšem vzniklé problémy víceméně zvládají řešit, ačkoliv to může být mnohdy velmi náročné. Těchto rodin je ve společnosti zřejmě nejvíce. Problémové rodiny se nachází ve složité životní situaci,

kdy jediným možným řešením nápravy bývá rozchod či rozvod. Dysfunkční rodiny jsou zvláště rizikové z hlediska výchovy a socializace dětí. Posledním typem jsou afunkční rodiny, kde je vývoj dítěte závažně ohrožen.

1.2. Rodina jako deprivativní prostředí

Z předchozí kapitoly je zřejmé, že rodinu charakterizují její funkce, čímž ji lze považovat za zcela unikátní sociální skupinu. Tyto funkce však mnohdy neplní zdárně. Ve svém souhrnu pak trpí děti, jejichž základní potřeby nejsou uspokojeny. Pokud lze mezi hlavní funkce rodiny řadit *výchovu a péči o děti*, je třeba si položit otázku, proč přesto tolik dětí vyrůstá v neuspokojivých rodinných podmínkách. Zkušenosti, které jedinec získá v rodině, jsou zásadně nepřenosné. O to více v případě, kdy rodina není místem podpory, jistoty a stability.

Podle Giddense (1999) žijeme ve společnosti, která je orientovaná na dítě. Přesto i takto zaměřená společnost může být pro dítě a jeho vývoj ohrožující. Důkazem jsou pak případy dětí, kterým jejich nejbližší ubližují, čímž se týrání, zanedbávání a zneužívání dětí stává běžnou podobou rodinného života. Původ dysfunkcí spojené s prostředím rodiny je často zdůvodňován nemístným chováním rodiče (vychovatele).

Nepatřičné fungování rodiny je podle Škody a Fishera (2017) výsledkem rodičovského chování, které lze považovat za nevhodné. Jinými slovy jde o *poruchu rodičovské role*. Zvládání této role pak může být problematické z různých důvodů.

Týká se to rodin, které jsou ohroženy živelnou pohromou nebo válkou. Dále může jít o špatný zdravotní stav dítěte či jiného člena rodiny. V těchto případech by se rodiče zajisté o děti postarat chtěli, ale nepříznivé situace tomu zabraňují.

Na druhé straně existují rodiče, kteří se o své dítě starat nedovedou nebo neumějí. Do této skupiny lze do určité míry zařadit fáze rozvádějících se rodičů. Tito rodiče se pak potýkají s náročnými výzvami spojenými s péčí a výchovou svých dětí v prostředí, které je často velmi napjaté a konfliktní.

Především jsou to ale rodiče, kteří ve věcech péče a výchovy zcela selhávají. Jsou to rodiče, kteří se o své dítě starají nevhodně, čímž tak ohrožují celkový vývoj svého dítěte. Patří sem i rodiče, kteří se o své dítě starat vůbec nechtějí. Okolnosti a následky tohoto

nepřípustného zacházení s dětmi je pak známé jako *syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte* (Syndrom CAN).¹

Důvody nezdárného plnění rodičovské role zřejmě souvisí s rizikovými vlastnostmi rodiče či jiného vychovatele. Původ těchto rizikových rysů pečující osoby se objevuje v oblasti mezilidské komunikace, kdy jsou reakce dotyčného rodiče ve vztahu k dítěti velmi chladné, necitlivé a neempatické. Další překážkou bývá nedostatečné sebevědomí a celková nespokojenost s rolí rodiče. V neposlední řadě jsou to problémy s autoregulací a nestandardní zkušenost z vlastního dětství (Přinosilová, 2004).

V této souvislosti diskutují Koukolík a Drtilová (2006, s. 190) o tzv. *narušeném rodičovství*. Autoři se domnívají, že jde o zásadní a také velmi častý sociální a zdravotní problém dnešní společnosti. Tuto skutečnost popisují následovně: „*Chování rodičů k dětem je někdy vřelé a chápající, což se u dětí projeví pocitem lidské a citové blízkosti. Děti mají dojem, že se rodičům mohou se vším svěřit, mají radost ze vzájemné blízkosti a rády se podílejí na společné činnosti. Jindy je chování rodičů k dětem spíše nesouhlasné, rodiče často trestají, nutí děti k poslušnosti a přizpůsobení za každou cenu, dětem nadávají, časté jsou otevřené konflikty, rodiče křičí, vyhrožují, vyhazují děti z místnosti, bijí, kritizují, ponižují, vysmívají se, manipulativně kontrolují.*“

Rizikové faktory bývají také na straně dětí, ovšem v takovém pojetí, kdy jsou děti svou odchylkou více ohrožené nevhodným zacházením. Jde především o děti s postižením CNS (mentální, tělesné či jiné postižení v rodičích vyvolává neporozumění a z toho plynoucí frustraci). Dále jsou to děti vysoce emotivní, neurotické, plačtivé či celkově hůře adaptovatelné (Krejčířová, 2021).

Funkčnost a dysfunkčnost rodinného prostředí je dále posuzováno také podle kvality vzájemných vztahů a míry saturace potřeb jednotlivých členů, především dětí (Čerešník, Čerešníková, 2018). Za okolností, kdy je ohrožení dítěte rodinným prostředím reálné, doplňují Škoda a Fisher (2014) to, že je to právě rodina, která bývá často zdrojem zátěže i místem vzniku a rozvoje různých psychických poruch i sociálně patologických jevů.

---

¹ Vágnerová (s. 539, 2014) jej definuje jako „*tělesné či duševní poškození nebo narušení vývoje dítěte, které vznikne v důsledku nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti považováno za nepřijatelné. Jde o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítěte.*“

1.3. Současná rodina

Urban (2022) užívá přívlastky postindustriální a postmoderní pro pojmenování soudobé společnosti. Její vývoj lze pozorovat již od 50. let 20. století. Základním rysem postmoderní společnosti je orientace na jednotlivce – jeho zájmy a potřeby. Jedná se o tzv. individualismus. Tezí individualismu je, že žijeme ve společnosti individuů. To má zajisté své výhody (svobodné jednání a rozhodování), ale i nevýhody (společnost nedrží pospolu, každý jednatel si hledí pouze svého).

V tomto kontextu je rodina soukromým prostorem, který se skládá z jednotlivců. Ačkoliv lidé usilují o to být samostatní a nezávislí, potřebují se sdružovat s druhými lidmi, ať už v jakékoliv míře. V současné společnosti velice různorodými formami jako jsou například nesezdaná soužití (kohabitance), svobodní jedinci, samoživitelé, pěstounské rodiny, ústavní péče nebo registrovaná partnerství (Urban, 2022; Dudová, Vohlídalová, 2005).

Podle Slobody (2016) různorodost rodin v současné společnosti není ale pouze o uspořádání, příbuznosti či absenci jednoho nebo obou rodičů. Tuto rozmanitost lze posuzovat i z hlediska realizace mateřské, otcovské a dětské role v běžném každodenním životě (pracující matky, otcové na rodičovské dovolené apod.). Proces individualizace se patrně projeví i v demografickém chování jako je například snížení porodnosti či odkládání rodičovství). Kuchařová a Höhne (2020) uvádí, že se jedná o kulturně-normativní změny.

Dalším znakem je konzumní způsob života. V neposlední řadě zmíněna pluralita životních forem a tendence tyto životní formy vyhledávat. Právě pluralita (diverzita, odlišnost, rozmanitost) rodin se vyznačuje prosazováním alternativních forem soužití (Urban, 2022).

Demografické trendy (méně uzavřených manželství, nesezdaná soužití, rostoucí rozvodovost nebo single jedinci) jsou podle Krause (2013, s. 425) „*výsledkem rychlého životního tempa, neustále zvyšujících se nároků na život především na jeho profesní dráze, závrtné proměny v komunikačních technologiích, celková medializace našeho života, postupující diferenciaci společnosti a s ní související exkluze části společnosti, proměny v hodnotové orientaci, nárůst sociálních deviací.*“

Tyto a zajisté mnohé další proměny, které se objevují již v minulém století, jsou ovšem dle mého názoru v současné době ještě více umocněny. Zejména pak užíváním sociálních sítí.

Podle Urbana (2017) se jedná o další rys postmoderní společnosti, a sice o *informační globalizaci*, kdy k nám informace putují nejen televizními obrazovkami a tiskem, nýbrž i prostřednictvím sociálních sítí (Facebook, Instagram, Tiktok, YouTube apod.). Konzumace digitalizovaného obsahu se tak stává naprosto běžnou.

Rodina si jakožto základní složka společnosti procházela zásadním vývojem, zejména od 2. poloviny 20. století (Kraus, 2013). Kuchařová a Höhne (2020) dodávají, že v odborné i laickém diskurzu se pak veřejnost domnívá, že zmíněná diverzita rodinného soužití, resp. nerodinného soužití tu byla odnepaměti. Ovšem ještě na počátku devadesátých let minulého století bylo pro řadu mladých lidí zcela běžné, že vstupovali do manželství a zakládali rodinu. Tyto na sebe navazující události byly přirozenou součástí života lidí. V průběhu posledních desetiletí se ale vedle rozmanitých forem soužití objevuje i trend destandardizace životních drah. Osudy lidí zkrátka nejsou psány dle jednotného scénáře. Naopak velice běžným jevem je to, že jsou lidé více flexibilní. Například nejprve studují, pak se rozhodnou několik let cestovat do zahraničí. Mezitím naváží několik krátkodobých známostí. Vstoupit do manželství a založit rodinu odkládají do vyššího věku. Podoby destandardizace životních drah jsou tedy zjevně velmi pestré. V neposlední řadě je to nestabilita rodiny i oslabené mezigenerační vztahy.

Matoušek (2017) tuto nestabilitu rodiny vymezuje tak, že řada dětí je dnes konfrontováno s rozvody rodičů. Současné formy rodiny lze také klasifikovat podle složení na rodiny úplné, neúplné a doplněné (Čapek a kol., 2017). Autoři rovněž upozorňují na to, že by bylo velmi zavádějící považovat úplnou rodinu za vždy funkční, zatímco rodinu neúplnou či doplněnou jako dysfunkční. Někdy tomu bývá přesně naopak.

Úplné rodiny podle Kuchařové a kol. (2022) tvoří přitom jen pětinu ze všech českých domácností. Navíc se zdaleka nejedná o stejnorodou skupinu (žena a muž v manželském svazku, kteří vychovávají dítě nebo děti). Do skupiny úplných rodin se zajisté řadí i rodiny nesezdaných rodičů, případně jiných vychovatelů.

Neúplné rodiny (Kuchařová a kol., 2022) vznikají úmrtím jednoho z rodičů, rozvodem či rozchodem rodičů. Za neúplnou rodinu je také považováno narození dítěte matce, která je bez partnera. Právě rozvody a rozchody jsou zřejmě nejvíce běžnou podobou neúplných rodin.

1.4. Formy soužití

Demografické a společenské změny, o kterých jsou již zmínky v předchozích kapitolách, zásadně mění postoje k partnerství a rodičovství. Obdobně tomu je u samotné podoby rodičovství a partnerských vztahů. Jedná se o tzv. *druhý demografický přechod*, kdy dochází k úpadku tradičního manželského systému (vzorce cesty do manželství). Časování vztahu partnerů dnes není tradičně koncipované, tak jako tomu bylo dříve tj. *seznámení dvojice a vstup do manželství, společné bydlení, zahájení sexuálního vztahu a první potomek zhruba do roka*. Podoba vztahů je také v neposlední řadě ovlivněna emancipací žen, kdy normou naší společnosti je, že si ženy vydělávají, vzdělávají se a jsou celkově soběstačné (Očadlíková, 2009).

Kreidl, Štípková (2012) se domnívají, že proměny životních a partnerských osudů českých žen a mužů se výrazně objevují po roce 1989. Vedle manželského svazku se nesezdaná soužití zdají být novou moderní formou partnerství, aniž by toto soužití bylo nějak formálně a právně ošetřené.

1.5. Manželství

Vývoj institutu manželství je za poslední dekády znatelný. Časy, kdy volba partnera byla v režii rodin a manželství představovalo zdroj majetku a společenského postavení, jsou již minulostí (Pavličková, 2017).

Jak uvádí Katrňák, Lechnerová a kol. (2010, s. 22) „*manželství není chápáno jako prostředek přenosu rodinné tradice, majetku a postavení rodiny, ale jako individuální rozhodnutí dvou lidí, kteří takto založí novou rodinu*“.

Hargašová, Novák (2007) uvádí tzv. *model moderního manželství*, který je pro současnou společnost charakteristický. Manželské ale i rodinné role jsou založené na různých variacích společného fungování a především dohodě. Předpokládá se, že dvojice, která vstupuje do manželského svazku je tvořena svobodnými jedinci.

Novotný a kol. (2017) uvádí, že problematika manželství je právně zakotvena v novém občanském zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Požívá tak zákonné ochrany.

Nový občanský zákoník manželství nejen definuje, nýbrž se věnuje i okolnostem jeho vzniku (právní překážky uzavření, zdánlivé a neplatné manželství) a zániku (smrt manžela, rozvod manželství). Předmětem úpravy jsou práva a povinnosti manželů a jejich

společné jmění. V neposlední řadě jsou v zákoně upraveny poměry mezi rodiči a dětmi. (Francová, Dvořáková Závodská, 2017).

V tomto ohledu je manželství právním vztahem o vzájemných právech a povinnostech. Manželé se vstupem do manželství zavazují k tomu, co jim zákon ukládá. Podle současného českého práva jsou těmito subjekty žena a muž (Jandourek, 2012).

Ze zákona dále vyplývá, že manželství má být monogamním svazkem dvou lidí, kteří k sobě mají blízko. Předpokladem tohoto soužití jsou nejen základní zákonné a ekonomické povinnosti, ale i povinnosti morální podstaty. Manželé si jsou vzájemnou oporou, pomáhají si a tím tak udržují rodinné společenství i pro své potomky (Novotný et. al., 2017).

1.6. Nesezdané soužití

Nesezdané soužití neboli *kohabítace* je termínem pro typ svazku dvou osob, který je v současné společnosti běžnou formou partnerství. V devadesátých letech minulého století dochází ve společnosti k poklesu sňatečnosti, odkladu svatby do vyššího věku a v neposlední řadě také porodnosti mimo manželský svazek (Vítečková, Vrabcová, 2010).

Autorky dále uvádí, že nesezdané soužití má zajisté další podoby. Kohabítace se také vyskytují v různých fázích života. Jedná se především o předmanželské kohabítace, porozvodové kohabítace a partnerství po ovdovění. Pro skandinávské země a Spojené státy americké je ale naopak běžné, že nesezdaná soužití zcela nahrazují institut manželství (Vohlídalová, Maříková, 2011).

Na rozdíl od manželství je kohabítace flexibilnější a méně zavazující forma soužití. Kohabítace pro partnery představuje svazek založený více na nezávislosti a svobodě rozhodování, zejména ve věcech případného rozpadu partnerského vztahu (Kvapilová, Bartošová, 2009).

Kohabítace se také vyskytují v různých fázích života. Jedná se především o předmanželské kohabítace, porozvodové kohabítace a partnerství po ovdovění. Pro skandinávské země a Spojené státy americké je ale naopak běžné, že nesezdaná soužití zcela nahrazují institut manželství (Vohlídalová, Maříková, 2011).

Během 70. a 80. let minulého století se děti rodily výhradně manželským párům. Neprovdané matky tvořily jen ojedinělé případy. Záhy však příchodem 90. let sňatečnost klesá a na vzestupu jsou nemanželská kohabítace *neboli nesezdaná soužití*. A tím pádem

i dětí rozených v těchto nemanželských svazcích přibývá (Zeman, 2007). V souvislosti s těmito demografickými změnami dochází k větší toleranci a akceptaci mimomanželské plodnosti (Chaloupková, Soukupová, 2007).

Kreidl (2010) považuje nesezdané soužití za určitý populační fenomén společnosti. Pro řadu lidí představuje moderní alternativu manželství. Výběr mezi kohabitací nebo manželstvím souvisí s hodnotami a postoji dvojice (výchova dětí, dělba práce v domácnosti, hospodaření s penězi) i celkovou životní spokojeností v partnerském vztahu.

2. Krize v rodině

Podle Plaňavy (2000) je krize situací, kdy dosavadní uspořádání v rodině nebo manželství, životní hodnotová orientace a styl vedení života přestává svým členům vyhovovat.

V důsledku toho je plnění základních funkcí rodiny méně či více ohroženo. Dalším důsledkem bývá i nespokojenost členů. Obvykle bývá jeden nešťastný partner. Krize v rodině se objevuje v různém načasování i podobě přichází zpravidla postupně a stupňuje se, někdy ale bývá náhlá a nečekaná. V obou případech to ovšem znamená to, že dosavadní a osvědčené adaptační mechanismy nebo vzorce chování v rodině jsou nějak neúčelné (Plaňava, 2000).

S tím souvisí pojem *resilience* (odolnost). Resilienci lze v kontextu rodiny charakterizovat jako proces. O tom, že resilience není běžným znakem rodiny, svědčí skutečnost, že pro některé rodiny je krize výzvou, zatímco pro jiné rodiny to představuje ohromnou zátěž. Krize v rodině je ukazatelem toho, jak rodina zvládá zátěžové situace (Sobotková, 2004).

Rodina je v průběhu života vystavena životním nárokům, stresorům a výzvám. Jsou to společensko-kulturní a zajisté i historické faktory (rozvoj informačních technologií, změny politického uspořádání, ekonomické změny). Některé z těchto situací jsou normativní. Lze je relativně dobře předvídat. Patří sem například nástup do školy, zaměstnání nebo osamostatnění dospělého dítěte. Nenormativní životní okolnosti naopak tolik předvídat nelze. Sem lze řadit především rozvody a rozchody (Sobotková, 2004).

2.1. Rozpad rodiny

Rozpad rodiny představuje určité narušení systému. Pro zopakování je rodina systémem, který se nějak chová, vyvíjí a reaguje na změny. Do rodinného života zajisté patří

napětí, konflikty i krize všeho druhu. S ohledem na tyto poznatky je následující text strukturován. Společnost současných rodin je prostoupena řadou demografických trendů. Je tedy nutné brát ve zřetel i podoby jejich rozpadu. Text se proto věnuje nejen manželskému rozvodu, nýbrž i rozchodu nesezdaných dvojic.

Partnerství je soužitím dvou individuálních osobností. Určitá pravděpodobnost, že toto soužití nevydrží až na věky, je zcela relevantní. A i historicky tomu tak bylo víceméně vždy, pouze se lišily možnosti, jak situaci vyřešit, a zdali vůbec (Katrňák, Lechnerová a kol., 2010).

Postmoderní společnosti vykazují nesporné znaky jako je právě nestabilita manželství a kohabitací. Tlaky a ochrana rodiny církevními institucemi v dřívějších dobách do jisté míry působily jako zdroj identity jedince. Dnes tomu tak pochopitelně není, vzhledem k tomu, že výběr svého protějšku je zcela individuální záležitostí. V současných západních společnostech je ale zdrojem identity právě partnerský vztah. Na tomto místě je zásadní pátrat po příčině nestability dnešních manželských i nesezdaných svazků (Vohlídalová, Maříková, 2011).

Kasanová (2022) doplňuje, že základem postmoderní rodiny jsou vztahy, city a emoce, prvořadě mezi partnery (rodiči). Na tomto stojí, ovšem zároveň i padá stabilita současných rodin. Dochází tak k rozpadu rodiny tj. rozchodu a rozvodu.

Matoušek (2015) popisuje některé rysy současné společnosti, které by s rozpady manželství a kohabitací mohly souviset:

- Kultura dnešní společnosti je ze značné části založena na ideálech individualismu, tj. osobní seberealizaci, výkonu, úspěchu a osobních štěstí. Proto bývá v rodinách mnohdy náročně upřednostnit potřeby druhých před vlastními potřebami.
- Rodina je považována za soukromý prostor, kdy sociální kontrola je uplatňována v případech závažného až extrémního ohrožení dětí či dospělých jedinců.
- Volba partnera je individuální rozhodnutí a odpovědnost každého jedince. Navíc volba perspektivního partnera vyžaduje určitý soubor osobnostních kompetencí.
- Lidský život se prodlužuje, tudíž na změny v rodinném chování je dnes více prostoru.
- Emancipace žen umožnila ženám vstupovat na trh práce a být tak ekonomicky nezávislá na mužích i širší rodině. Tato rovnoprávnost zajisté ženám přinesla formou dostupné antikoncepce i rozhodování o rodičovství

- Rodinné soužití, zvláště jsou-li v něm děti, je postaveno na partnerském vztahu rodičů (partnerů). Obdobně tomu je v případě rozvodu (rozchodu). Vzestup sociálních se stává potenciálním repertoárem alternativ resp. nových vztahů ke stávajícímu soužití.
- V neposlední řadě je společnost k rozvodům tolerantní, nejedná se o společenské stigma tak, jako tomu bývalo v minulosti.

Vohlídalová (2010) se domnívá, že subjektivní příčiny rozpadu partnerských vztahů souvisí především s genderem, socioekonomických postavením a charakteristikou životního cyklu. V individuální percepci mladých dvojic, bezdětných párů i kohabituujících partnerů se partnerské vztahy rozpadají pro nedostatečnou kvalitu vztahu, zejména pak z hlediska emocionálního uspokojení. Naopak manželské páry a nesezdaná partnerství, ať už s dětmi či nikoliv, se častěji rozvádí (rozchází) z důvodu nevěry, alkoholismu a násilí.

Všeobecně lze považovat současné partnerské vztahy za křehké a zranitelné. Důvodem je především jejich emocionální složka, na které tyto vztahy stojí a souběžně se i rozpadají (Vohlídalová, 2010).

2.2. Rozvod manželství

Text se zaměřuje na rozvod z právního a psychosociálního hlediska. Je třeba brát v potaz, že oba zmíněné aspekty rozvodu se prolínají a nelze je tudíž od sebe oddělovat. Pozornost bude věnována i problematice rozpadu nesezdaných párů.

V pojetí Poupětové (2009) je právní rozvod institutem, který řeší situaci za předpokladu, kdy spolu manželé již nechtějí či nemohou společně žít. Právním rozvodem jsou úředně upraveny majetkové poměry manželů, veškeré závazky a zajisté i péče o děti. Z tohoto hlediska je právní rozvod vnějším řešením situace.

Psychosociální rozvod je psychickým procesem, kdy dochází ke zpracování vzniklé rozvodové (rozchodové) situace spolu se všemi možnými důsledky (Poupětová, 2009).

Matoušek a Pazlarová (2016) vymezuje rozvod ale i rozchod jako právní resp. faktické ukončení vztahu manželů (partnerů), čímž dochází k rozpadu rodiny. Jedná se o dlouhodobě stresující období pro všechny zúčastněné.

M. D. Damota (2019) uvádí, že přestože je dnes rozvod běžným jevem, lze ho klasifikovat jako určitý stresor. Guttman (1993) popisuje rozvod jako složitou událost, která

má osobní a společenský rozměr – je to krize jednotlivců a krize rodiny. Každý rozvod je pak ve své podobě a fázích specifický.

2.2.1. Právní rozvod

Manželství zaniká pouze ze zákona stanovenými důvody. Těmi jsou smrt manžela, prohlášení manžela za mrtvého a rozvodem (Novotný a kol., 2017).

Zánik manželství rozvodem je pak zahájeno podáním návrhu některého z manželů tak, aby bylo soudem, a tedy právním způsobem ukončeno. V rámci rozvodového řízení soud zjišťuje tzv. *kvalifikovaný rozvrat*. Tedy to, zda je manželství trvale hluboce a nenapravitelně rozvráceno, a nelze proto očekávat jeho obnovení.

Francová, Dvořáková a Závodská (2017) doplňují, že rozvodové řízení pak bývá různě složitě. Manželé se buď společně na návrhu o rozvod dohodnou. Jde o tzv. *rozvod manželství po dohodě*. V tomto případě se soud kvalifikovaným rozvratem nezabývá, nicméně manželství musí splňovat zákonem stanovené podmínky, aby mohlo být pravomocně rozvedeno.

Francová, Dvořáková a Závodská (2017) zmiňují tyto zákonné podmínky:

- Doba trvání manželství je minimálně jeden rok
- Manželé podáním návrhu doloží, že spolu nejméně šest měsíců nežijí
- Manželé podávají návrh společně, zejména pak v oblasti majetkového vypořádání, ale i úpravy péče o nezletilé děti.

Francová, Dvořáková a Závodská (2017) uvádí, že v zájmu všech účastníků, tj. dětí a rodičů, soudců, případně dalších kompetentních subjektů je, aby rodiče na úpravě péče o nezletilé děti participovali. Soud vede rodiče k tzv. *nalezení smírného řešení*. (účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání, rodinná terapie). V opačném případě, kdy rodiče nejsou schopni se společně dohodnout, se situace stává více komplikovanou. Soud proto spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Během úpravy poměrů k nezletilým dětem pak v mnoha případech dochází k rodičovským konfliktům. Tehdy by se totiž rodiče měli společně dohodnout, jak bude o děti postaráno. Úprava poměrů k nezletilým dětem musí být provedena tak, aby odpovídala nejlepšímu zájmu dítěte. Rozvádějící se rodiče se však málokdy dokáží sami dohodnout na budoucím porozvodovém uspořádání života svých dětí, aniž by se přitom neobrátili na pomoc soudu (Čamidžicová, 2019).

Čamidžicová, (2019, s. 246) dále uvádí, že „řízení ve věcech péče soudu o nezletilé se týkají poměrně velkého počtu dětí. Účast v soudním řízení může však pro dítě znamenat obrovský stres až trauma, umocněný samotnou emocionálně náročnou situací v rodině. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé je proto potřeba vést takovým způsobem, aby pro dítě představovala pokud možno co nejmenší zátěž“.

Nejlepší zájem dítěte definuje Matoušek a Pazlarová (2016, s. 13) jako hledisko mezinárodní povahy (Úmluva o právech dítěte z roku 1989), které by mělo být zohledněno ve všech záležitostech týkající se dětí, ať už se těmito zájmy zabývají soukromě nebo veřejné subjekty tj. soudy, OSPOD a rodiče (vychovatelé). Obsahem těchto zájmů má být zachování identity dítěte, zachování jeho rodinného prostředí a rodinných vztahů, zajištění péče, ochrany a bezpečí, podpora jeho zdraví, zajištění vzdělání a v neposlední řadě zvážení rizik, kterým je dítě případně vystaveno (Rogalewiczová, 2019).

Rogalewiczová (2019) mezi modely formy péče o nezletilé děti řadí výlučnou péči (individuální péče). Soud tak určí, že po rozvodu je dítě svěřeno do péče jednoho rodiče tj. že žijí ve stejné domácnosti. Druhý rodič má právo se s dítětem nadále stýkat. Má vyživovací povinnost. O společné péči soud zpravidla nerozhoduje autoritativně. Společná péče většinou vyplývá ze společné dohody rodičů. Jedná se o případy, kdy potomek rodičů je zletilý nebo pokud rodiče nadále sdílí stejnou domácnost. Střídavá péče pak není občanským zákoníkem dále specifikována. Podmínky střídavé péče jsou totožná se svěřením péče jednoho z rodičů.

V současné době ovšem probíhá veřejná diskuze týkající se problematiky rozvodu a rozvodového řízení. Zákonodárci mimo jiné zvažují, že by zmiňované členění péče na výlučnou, společnou a střídavou bylo zrušeno. Změny by pravděpodobně měly být platné od roku 2025.

2.2.2. Psycho-sociální rozvod (rozchod)

Psycho-sociální rozvod, též psychorozvod charakterizuje Plaňava (2000, s. 166) jako „sled procesů (intrapsychických a interakčních), kdy se všichni přímo zúčastnění (manželé-rodiče, dítě či děti, prarodiče) vyrovnávají s rozpadem manželství tak, aby se mírnily či minimalizovaly ztráty i důsledky rozvodových frustrací a též vytvářely předpoklady k uspokojivému žití po rozvodu.“

Rozvod manželství je charakterizován jako náročné období rodiny. Týká se rodičů, dětí ale i obvykle i širší rodiny. Rozvod představuje určité sanační opatření, jehož úkolem je

zamezit dalším konfliktům a napětí v rodinném soužití. Z tohoto hlediska má ovšem rozvod své rozporné charakteristiky. V mnoha případech rozvod totiž nepřináší pozitivní změny, zvláště v jeho počátku. Období rozvodu má zajisté i dalekosáhlý dopad na životy zúčastněných osob, zejména pak dětí (Matějček, Dytrych, 2002).

Rozvod nelze chápat jako nahodilou událost. Soudržnost rodiny a vztahy bývají narušeny již dříve. Zprvu jde o manželský (rodinný nesoulad). V této fázi se objevují hádky a neshody. Partneři nejsou schopni společně nalézat kompromisy. Jedná se o poměrně běžný jev, který ovšem často přechází do dalšího stádia manželského (rodinného) rozvratu. Ten bývá buď akutní anebo dlouhodobý. Z těchto důvodů nedokáže rodina plnit své základní funkce. Následuje poslední fáze rozpadu rodiny – rozvod. Podáním návrhu o rozvod do života rodin vstupují úřední instituce tj. soudy, právníci, sociální pracovníci. (Matějček, Dytrych, 2002; Langmeier, Matejček, 2011).

Plaňava (2000, s. 157-159) pak o rozpadu rodiny hovoří v kontextu manželských (partnerských) krizí. Autor vymezuje celkem čtyři etapy od manželské krize až do období po soudním rozvodu.

Protahovaná manželská krize s narůstajícím rozvodovým potenciálem je první etapou, lépe řečeno předvojem, kdy se často objevují nejen destruktivní hádky, nýbrž i absence partnerské intimity a nepřátelská mlčení.

V druhé etapě přichází na řadu rozvodové rozhodování a rozhodnutí. Během fáze jsou již partneři frustrováni, soužití je pro ně neúnosné a usilují o změnu, přičemž každý z partnerů na situaci nahlíží jinak – jeden si rozvod přeje, druhý ho obvykle odmítá. V této rozhodovací situaci participuje okolí partnerů. Dochází i k tzv. přímému manévrování dětí.

Třetí etapa rozvodového jednání je charakteristická pro veškeré úkony směřující k podání návrhu rozvodu k soudu (konzultace s okolím, schůzka s advokátem apod.). V této chvíli bývají děti těchto rodičů buď přehlíženy, nebo je na ně vyvíjen tlak. Je běžné, že jeden z rodičů usiluje o to, aby dítě získal na svou stranu, ať už záměrně či nevědomě. Rodiče jsou velmi často zahlceni soudními a mimosoudními záležitostmi. Poslední čtvrtá etapa dokončení manželské separace (psychologická a prostorová) pak představuje adaptaci na nové porozvodové uspořádání.

2.3. Rozvodovost

Rozvodovost lze charakterizovat jako určitý populační trend ve vývoji obyvatelstva. Z nejnovějších statistik vyplývá, že trend rozvodovosti v posledním desetiletí

patrně klesá. Za rok 2022 bylo v České republice rozvedeno celkem 19 846 tisíc manželských dvojic, což je nejméně od roku 1969. Přičemž 10 679 manželství (53,8 %) bylo rozvedeno na žádost obou manželů. V případě žen bylo podáno 5 960 (30,0 %) žádostí o rozvod. Zbývajících 3 202 žádostí o rozvod bylo podáno muži (16,1 %). Zpravidla se jedná o ukončení prvního manželství (15 985 mužů a 16 028 žen). Opakovaný rozvod v roce 2022 proběhl u jedné pětiny manželství (3 861 mužů a 3 818 žen). Soudy se zabývaly příčinami rozvodu asi u třetiny rozvádějících se manželů. Přes 82 % manželských dvojic sdělilo příčiny společně. U 13,3 % byla příčina rozpadu shledána na straně muže, zatímco nejméně tomu bylo u žen (4,7 %). Mezi nejvíce udávané důvody rozpadu manželství lze řadit kombinaci nevěry, alkoholismu a drogové závislosti, rozdílnost povah resp. názorů, zájmů, postojů a v neposlední řadě také odcizení. Rozvod se také v roce 2022 dotkl zhruba 11 468 manželství s nezletilými dětmi (Český statistický úřad, 2023; Statistická ročenka ČR, 2023).

Rozvodovost dle těchto zjištění statisticky klesá, což patrně souvisí s dalším populačním trendem obyvatelstva. Jedná se o sňatečnost, kdy v roce 2022 na území České republiky bylo uzavřeno celkem 54,8 tisíce manželství (o 17,2 % více než v roce 2021). Lze tedy předpokládat, že dlouholetý trend úbytku sňatku z roku 2013 byl zpomalen. V témže roce bylo uzavřeno celkem 43 499 manželství (Český statistický úřad, 2023; Statistická ročenka ČR, 2023).

2.4. Partnerský rozchod

Rogalewiczová (2019) popisuje rozchod jako emocionálně náročné ukončení vztahu, ať už se jedná o jednostranné rozhodnutí nebo dohodu obou partnerů. Partnerský rozchod představuje faktické ukončení vztahu. Manželství je ze své podstaty rovněž partnerským vztahem, avšak formálně (úředně) uzavřeným. Rozvod manželství tedy probíhá jako partnerský rozchod, nicméně musí být i formálně ukončen tj. soudním rozhodnutím o rozvodu manželství.

Ukončení partnerského vztahu obvykle vede k přechodnému narušení duševní stability, u predisponovaných jedinců může být dokonce spouštěčem rozvoje psychických poruch, zvláště pak pro partnera, který se cítí být opuštěný. Nelze ale opominout skutečnost, že rozchod může být bolestný pro oba partnery zároveň, i přesto že se oba rozhodli vztah ukončit. Každý partnerský vztah, a souběžně s tím i rozchod, je ve své podobě i hloubce zcela unikátní. Do partnerského vztahu si navíc každý jedinec přináší něco svého, od vzorů v původní rodině, představ o ideálním partnerovi, odlišných hodnoty a zajisté

až po dosavadní životní zkušenosti. I vývojová fáze resp. délka vztahu spoluurčuje, co pro partnery soužití nebo případný rozchod představuje (Práško, s. 24, 2015).

Autor rozlišuje rozchod do několika etap (Práško, 2015):

Fáze překvapení je první fází rozchodu. Během této fáze často dochází k ohrožení základní jistoty v životě i narušení vlastního sebehodnocení. Opuštěný partner nevěří realitě, s kterou je konfrontován. Rozpadem partnerského vztahu je hluboce zasažen. Později se objevuje hněv, smutek nebo beznaděj.

Následuje fáze hněvu, kdy je partner rozezlený. Klade si otázky, proč se právě jemu z bortil vztah. Na bývalého partnera má vztek a nejradši by se mu za vše pomstil. Fáze smutku a bezmoci bývá někdy obměnou fáze hněvu.

Tyto dvě fáze se ale nejčastěji prolínají. Fáze smutku a bezmoci je mimo jiné charakteristická pro depresivní myšlenky („jsem k ničemu“, „nedivím se, že se se mnou rozešel/rozešla“). Partner má četné představy o novém životě svého bývalého partnera s novou polovičkou.

Konečnou fází rozchodu partnerské vztahu je období konsolidace. Dotyčný partner se ve svém životě opět stabilizoval. Rozchod s partnerem pro něj již nepředstavuje nic tak bolestného, jako tomu bylo předtím. Má pozitivní vyhlídky na budoucnost.

3. Dítě, rodina a rozvod (rozchod)

Z hlediska vývoje a rozvoje dítěte je rodina zásadním sociálním a edukačním prostředím. Významnými zprostředkovateli těchto zkušeností jsou právě rodiče, případně jiní vychovatelé (Gillnerová, 2004).

Rodina je významným faktorem primární socializace. Rodina poskytuje dítěti prvotní kontakt s danou společností a kulturou. Dítě navazuje první sociální vztahy s nejbližšími osobami. Osvojuje si určité vzorce chování a myšlení. V obecné rovině se socializací člověk učí hodnotám, společenským normám. Prostupuje různými sociálními rolami – je potomkem, sourozencem, kamarádem, spolužákem, partnerem anebo manželem (Hogenová a kol., 2013).

Hurychová a Ptáčková (2022) popisují rodinu jako zásadní sociální kontext. Vychází to zřejmě z předpokladu, že právě postavení bazální rodiny čili té, kde probíhá primární socializace, spoluurčuje, jak dítě vyrůstá – jakým dovednostem se učí. Dále co si

osvojuje a přijímá za své. Z tohoto hlediska je rodina významným činitelem, který formuje člověka tak, s čím později vstupuje do dalších prostředí.

Rodina a její úloha ve vztahu k dítěti, tj. *rodinná výchova* je složitý systém podnětů, kdy osobnost rodičů, citové vazby mezi jednotlivými členy, životní způsob rodinné soužití a rodinné prostředí má dalekosáhlý a formativní vliv na dítě (Pasterňáková, 2015).

Matějček (1992) připomíná, že socializace dítěte je založena na součinnosti mnoha činitelů a mechanismů (genetické, biologické a sociální). Dítě se tedy rodí geneticky a biologicky disponované. Socializace pak probíhá i v dalších prostředích, kde dítě získává další zkušenosti. (Pasterňáková, 2015).

3.1. Základní psychické potřeby

Rodina má své zvláštní postavení ve věcech uspokojování základních psychických potřeb. Rodiče (vychovatelé) uspokojují základní psychické potřeby dětí. Děti uspokojují tytéž potřeby svých rodičů. Jde tak vzájemnou interakci (Matějček, 1992).

Úroveň a kvalita saturace základních psychických potřeb je pro vývoj a kvalitu prožívání lidského jedince zásadní. V případě nedostatečné saturace základních psychických potřeb dochází k psychické deprivaci. Podle Langmeiera a Matějčka (2011, s. 26) se jedná o „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“. Jednotlivé základní psychické potřeby jsou vymezeny takto (Matějček, Dytrych 1994; Šulová, 2007):

Potřeba stimulace vychází z předpokladu, že pro dítě a jeho vývoj je důležité, aby bylo obklopeno podněty. Těchto podnětů však nesmí být mnoho, ale ani málo. Dítě potřebuje být podněcováno k aktivitě. Ovšem pouze do takové míry, kdy jsou tyto podněty v přiměřeném množství i variabilitě.

Za potřebu vnější struktury lze považovat kupříkladu čas strávený s těmi nejbližšími prostřednictvím čtení pohádek, společného hraní ale i denními rituály – to jsou podněty, které jsou dětem obvykle dobře známy. Pokud pro dítě představuje svět chaotické a nesrozumitelné místo, jedná se tehdy o určitou formu zátěže. Přiměřená struktura podnětů, kterými je dítě zásobováno, pak tvoří základ pro další učení a tím pádem získávání zkušeností, poznatků i návyků.

Potřebu připoutání poskytuje vztah s primární osobou. Rodič, případně jiné pečující osoby dávají dítěti možnost se citově připoutat. Vztah je zdrojem životní jistoty, důvěry a bezpečí. Jedině stabilní citový vztah dává dítěti možnost bezpečně a s důvěrou zkoumat okolní svět, neboť ví, že se má za kým vracet. Rozvod, ale i jiné krizové situace, mohou být pak určitou překážkou uspokojení této potřeby.

Potřeba vlastní identity představuje uvědomění vlastní identity neboli vědomí vlastního já se pak postupně odkrývá v dalších vztazích mimo primární pečovatele. Je to důležitý aspekt při osvojování si dalších společenských rolí (role vrstevníka, sourozence nebo později i partnera).

Potřeba otevřené budoucnosti souvisí s kontinuitou života. Dítěti umožňuje prožívat radostné okamžiky, někam směřovat a také o něco usilovat. Je to prostor pro další učení a získávání zkušeností.

Problematika základních psychických potřeb, potažmo psychické deprivace, vychází z předpokladu, že každý živý organismus je přirozeně v interakci s prostředím, kde se právě pohybuje. Ať již živočich, dospělý jedinec či dítě – jejich společnou podstatou je to, že se vztahují ke konkrétnímu prostředí. Zkoumáním okolního světa a vynaloženou aktivitou si příslušnost ke světu potvrzují. A vzhledem k tomu, že se jedná o interakci, je zřejmé, že i dané prostředí je nositelem určité aktivity. Je ovšem nezbytné, aby prostředí podporovalo tuto součinnost. Jedině tak dochází k tomu, že je konkrétní subjekt ochoten být aktivní i nadále. Tento princip interakce se sociálním prostředím je pak zjevný již během prenatálního období, kdy se dítě vyvíjí v těle matky. (Matějček, Dytrych, 1994).

Vágnerová a Lisá (2021, s. 42) jej popisují jako *specifický komunikační systém*. Komunikace mezi matkou a dítětem tak probíhá fyziologicky, kde jsou potřebné živiny dopraveny k dítěti prostřednictvím krve matky, která putuje placentou. V matčině krvi je pak obsažen například krevní cukr a další nezbytné látky. Smyslová komunikace je pak charakteristická smyslovými podněty. Matka například hladí břicho a se svým dítětem mluví. Dále je důležitý matčin emoční postoj k dítěti, ke kterému směřuje veškerou pozornost a prožívá s ním tak určité pouto.

Zcela nové adaptační požadavky ovšem přichází záhy po narození. Porodem je dítě uvedeno do zcela neznámého prostředí – musí tehdy samo dýchat, vyměšovat, udržet si tělesnou teplotu a přijímat potravu. Novorozenec je zajisté vybaven takovými *reflexy a vrozenými způsoby chování*, které mu tuto adaptaci umožňují. Reflexy slouží dítěti v rané

fázi života pro základní orientaci, ale i pro přežití. Jsou navíc vázány na konkrétní podněty. Oproti tomu vrozené způsoby chování mají spíše sociální úlohu. „*Dítě jich využívá k orientaci v prostředí a k jeho ovládnutí za účelem uspokojení vlastních potřeb.*“ (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 46). Novorozenecké období je nicméně velmi významné z hlediska uspokojování biologických potřeb. Souběžně s tím, dochází k vývoji dalších základních potřeb.

3.2. Deprivace

Ve všeobecném pojetí představuje deprivace náročnou životní situaci, čímž se stává závažným a nepříznivým faktorem v rámci psychického vývoje dítěte. Míra narušení je pak dána věkem dítěte, kdy k deprivaci dochází (Přinosilová, 2004).

Autorka dále rozlišuje deprivaci podle té složky, která je deprivací ohrožena. Jde o deprivaci biologických potřeb, kdy dítě hladoví a trpí nedostatkem spánku. Tento druh deprivace často vede až ke smrti. Senzorická deprivace je stavem, kdy dítě není stimulováno smyslovými podněty. Dochází k tomu patrně u dětí smyslově nebo pohybově znevýhodněných jedinců. Důvodem kognitivní deprivace je nevhodné výchovné vedení – rodiče či jiní vychovatelé se o dítě příliš nezajímají. Dítě tím pádem nemá dostatečné podněty k tomu, aby se učilo a dále rozvíjelo. Citová a sociální deprivace pak souvisí se vztahy s primárními osobami, které nejsou stabilní a bezpečné. V průběhu života je může být dítě, především postižené či dlouhodobě nemocné, ohroženo ale i nedostatkem sociálních kontaktů (Přinosilová, 2004).

3.3. Psychická subdeprivace

Dalším typem deprivace je *psychická (citová) subdeprivace*. I potřeby takto deprimovaných dětí jsou obdobně neuspokojovány, ovšem v o něco méně tristní podobě. Subdeprivace je pojmem, který je společensky více rozsáhlý. Postihuje tak děti z neúplných rodin, děti nechtěné nebo děti alkoholiků. Šulová (2007) se domnívá, že riziko vzniku subdeprivace se vztahuje i na děti z rodinného prostředí.

Postihuje děti, které mají své nejbližší takřka na dosah. Přesto jsou obdobně vystaveny riziku deprivace. Rodiče a vychovatelé těchto dětí jsou pracovně vytížení – a zároveň jsou to rodiny společensky dobře postavené. I přesto je s těmito dětmi zacházeno velmi nevlídně. Překážkou ve vytvoření vřelého vztahu, a tím z toho plynoucí projevy chování k dětem, je dáno rizikovými vlastnostmi rodiče nebo vychovatele (Šulová, 2007).

Subdeprivace se ale paradoxně dost často vyskytuje v těch rodinách, které jsou společensky dobře postavené a materiálně zabezpečené – dysfunkčnost je často skrytá. Na děti z takto situovaných poměrů si často jejich rodiče nevyhrazují příliš času, protože jsou i pracovně zaneprázdněni. Chování takových rodičů se pak projevuje kupříkladu negativním hodnocením, kritikou. Rodiče nejsou obvykle empatictí, čímž nejsou schopni rozpoznat, co jejich dítě zrovna potřebuje. O společně stráveném volném času i komunikaci se v případě subdeprivace takřka hovořit nedá, neboť se tito rodiče (vychovatelé) věnují jiným záležitostem – zaměstnání či vlastním zálibám (Šulová, 2007).

3.4. Dítě v rodičovském konfliktu

Více než formální struktura rodinného prostředí je pro dítě a jeho zdravý vývoj zdůrazňována kvalita rodičovství a partnerského vztahu. Konflikty plynoucí z rodičovské resp. partnerské role pak mohou na dítě působit negativně. Důležitá je však forma a způsob řešení konfliktu (Hodáčová, Čermáková a kol., 2015).

Lacinová (2011) nicméně uvádí, že v partnerských vztazích, ať už to jsou manželské svazky či nesezdané páry, přirozeně dochází k neshodám, nedorozuměním a hádkám. K rodinnému životu to občas patří.

Matějček a Dytrych (2002) doplňují, že v praxi při práci s rodinami zaznívají slova o hádkách, konfliktech nebo třeba vzájemném nepochopení. V některých rodinách je to velmi časté. Někde pouze občasné, jinde jsou zase rodinné neshody téměř až vzácné. Přitom konflikty jsou v lidské interakci zcela přirozené. Příležitost o svých pohledech na dané problémy mluvit je přinejmenším výhodné. Ovšem do takové míry, kdy se předmětem ostrých diskuzí, možná spíš jednostranně vedených monologů, stává úplně vše.

Autoři jmenují konflikty *v oblasti ekonomiky* – ať už nedostatek financí, marnotratnost partnera nebo nezaměstnanost. Dále jsou to *konflikty s prarodiči dítěte* – každodenní kontakt nebo nevyžádané zásahy prarodičů. Běžné jsou i neshody v soužití jedné domácnosti partnerů a prarodičů. Partneri či manželé se také často neshodnou ve věcech *výchovy a prosperity dítěte* (Matějček, Dytrych, 2002).

V souvislosti s rodičovskými konflikty hovoří Rogalewiczová (2019) o rodičovské odpovědnosti, která by měla probíhat ve vzájemné shodě. Je ovšem zjevné, že rodiče mívají odlišné názory, přístupy a praktiky při výchově svých dětí. Situace se stává problematickou tehdy, kdy rodiče nenalézají kompromis, ani společná řešení.

Rogalewiczová (2019) rozlišuje rodičovské konflikty do třech skupin. Rodina žije pohromadě, přesto se objevují první partnerské neshody. Oba rodiče mají zájem udržet rodinné soužití i nadále pospolu. Není-li tomu tak, obvykle to signalizuje nemalé ohrožení vztahu. Další skupinou rodičovských konfliktů jsou ty, kdy se rodiče nedokáží dohodnout v době, kdy se rozcházejí. Konflikty během rozpadu vztahu jsou rizikové zvláště pro děti, skrze které si bývalí partneři ubližují. Jedná se o situace citově velmi vypjaté. Rodiče často nejsou schopni oddělit křivdy partnerského vztahu od své rodičovské role, čímž patrně trpí jejich děti. V neposlední řadě se jedná o konflikty, kdy spolu rodiče již dlouhodobě nežijí a rozchod by měl být tím pádem uzavřenou záležitostí.

Rogalewiczová (2019, s. 50) uvádí, že „největší rozpory mezi rodiči, kteří spolu nežijí, se však obvykle netýkají toho, jakým způsobem má být o dítě pečováno a jak má být dítě vychováno, ale mnohem častěji jde o spory o obecnou úpravu poměrů dítěte, kdo bude mít dítě v péči, podmínky, za jakých se bude druhý rodič s dítětem stýkat, jak bude upravena vyživovací povinnost, případně jiné otázky významně se dotýkající života dítěte.“

Rodičovské konflikty jsou buď věci rozdílných názorů anebo rozpadajícího se vztahu mezi rodiči (partnery). Nemilou zprávou je zajisté skutečnost, že přímým účastníkem, v některých případech dokonce i tzv. objektem rodičovských rozkolů je právě dítě, které je nuceno všemu přihlížet. Rodičovské konflikty pro dítě představují stres a zátěž. Patrně dochází k narušení základní životní jistoty. Dítě se musí samo celé situaci nově přizpůsobit (Rogalewiczová, 2019).

Horská a Lacinová (2015) uvádí, že způsob, kterým dítě přijímá rozvod rodičů a jaké celkové pocity z rozvodu má, souvisí s jeho vnímáním rodičovského konfliktu. Rodičovské konflikty, resp. jejich četnost a intenzita souvisí s kooperací rodičů. Nižší míra rodičovských konfliktů zaručuje kvalitnější porozvodovou kooperaci, tj. jak spolu rodiče komunikují a vychází.

Pro stabilitu rodinného soužití je nicméně důležité, aby byli dospělí partneři schopni kooperovat tj. aby disponovali určitou empatií, schopností komunikovat. Ideálně v souladu se společnými hodnotami a postoji. A souběžně s tím si uvědomují, že partnerský vztah resp. rodinný život je budován a udržován společně, někdy na úkor vlastních potřeb či přání (Matoušek, 2013).

Lacinová (2009) dále uvádí, že manželská nespokojenost a manželské konflikty jsou často prediktorem adaptačních problémů, případně psychických potíží dětí

a dospívajících (depresivní a úzkostné ladění, problematické vztahy s vrstevníky i rizikové chování). Vnímání, hodnocení, a zvláště pak zvládání rodičovského konfliktu je do značné míry ovlivněno vývojovým stupněm. Percepce rodičovského konfliktu je tedy limitována dosaženým psychosociálním vývojem. Mladší děti vnímají rodičovský konflikt egocentricky, tj. snaží se jej nějak vyřešit a nejlépe ukončit. Starší děti se snaží vlastní emoce spojené s rodičovským konfliktem samy regulovat. Dospívající se pak od konfliktů spíše distancují. Porozumění rodičovskému konfliktu v tomto ohledu souvisí především s rozvojem kognitivních schopností a emoční regulace.

3.5. Dopady rozvodu (rozchodu) na dítě

Vágnerová (2005) uvádí, že rozpad partnerského vztahu rodičů destabilizuje rodinné prostředí. Dítě, které tak přihlíží rodičovským konfliktům, vzájemnému osočování, ubližování a celkové atmosféře stresu a napětí, přichází o dosavadní a platné představy o své rodině. Dítě ztrácí základní jistotu existence rodinného soužití. Bývá dezorientované a neví, komu má důvěřovat. Některé děti mohou pociťovat zahanbení a méněcennost. Taktéž dochází k tzv. generalizované ztrátě bezpečí.

Matoušek (2013) doplňuje, že u dětí se často objevují pocity viny, smutek a obavy. V důsledku nepříznivé situace se dítě často stává prostředníkem mezi rodiči, utěšitelem závislejšího rodiče apod.

Rozvodová (rozchodová) situace před dítě staví zvýšené nároky na jeho adaptivitu. Uspořádání rodinných vztahů, zejména pak po rozvodu bývá tudíž zátěžové. Rozvod totiž vyvolává tlak na rozvolnění vztahu s jedním rodičem. Stejně tak vznik „nové nevlastní rodiny“ po rozvodu je pro dítě obdobnou zátěží (Uholyeva, Hoskovcová, 2014).

Během porozvodového (porozchodového) uspořádání často dochází k jevu, který lze nazývat jako syndrom zavrženého rodiče, tj. jeden z rodičů programuje a popouzí dítě tak, aby dehonestovalo rodiče druhého. A jsou-li ve hře jiné hodnoty než prosperita a zdravý vývoj dítěte (např. zájmy nové rodiny, pomsta bývalému partnerovi, osobní křivdy apod.) stává se situace náročnou, zvláště pak pro dítě (Pavlát, Janáčková, 2007).

V roce 1976 byla českými vědkyněmi započata studie, jež byla provedena na skupině dětí z rozvedených rodin. Právě prostředí těchto rodin je z hlediska citové subdeprivace více rizikové. Autoři studie ovšem došli k závěru, že tomu tak není vždy, tj. že by tyto děti vykazovaly následky deprivace tak, jako u dalších kontrolních skupin (děti z nechtěného těhotenství, děti alkoholiků, děti narozené mimo manželství). Souvisí to

zřejmě s tím, jak matka prožívala těhotenství a jak později své dítě přijala. Při rozvodu pak někdy dítě není vystaveno těm nepříznivým vlivům, které lze označit jako *subdeprivační*. U mladých dvojic, kterým se narodilo neplánované dítě, bylo sice zjištěno, že své dítě poté akceptují, ovšem později během soužití došlo k rozvratu a později rozvodu. Jedná se o subdeprivační podmínky, které vedou k výskytu zvýšené úzkostnosti těchto dětí, což vycházelo zřejmě z nedostatečného pocitu bezpečí a nemožností se identifikovat se svými rodiči. Dobrou zprávou pro děti z rozvedených rodin je však to, že zde existuje řešení v podobě nápravy těchto úzkostných stavů. (Matějček, Dytrych, 1994).

4. Dospívání

Následující kapitoly jsou zaměřeny na základní terminologii a nejčastěji uváděnou periodizaci související s dospíváním jakožto vývojovým obdobím. Výzkumný vzorek této práce je totiž složen z respondentů ve věku od 16 do 20 let, což odpovídá věkovému období dospívání. Vhled do problematiky dospívání tedy slouží jako základní teoretický rámec pro výzkumnou část této práce.

Z většiny definic dospívání vyplývá to, že se jedná o přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. Odehrává se zhruba kolem 10 až 20 let, čímž zahrnuje první dekádu života člověka (Macek, 2003). Podle Janošové (2017) je dospívání obdobím složitých přeměn, kdy se dítě postupně vyvíjí v dospělého jedince. Výstupem, ovšem zdaleka ne zcela stabilizovaným a stálým, je poté určitá úroveň kognitivních schopností, sebereflexe, emočního prožívání a chování. Obvykle se v odborné literatuře hovoří o dvou, maximálně však třech stupních vývoje období dospívání.

Cakirpaloglu, (2014, s. 7) však upozorňuje na některé společenské změny týkající se období dospívání. Zejména to, že „*v současné době jsou nároky na vstup do světa dospělých složitější, zatímco chronologická hranice dospívání výrazně pokročila kupředu. Rovněž lze konstatovat delší časové rozmezí mezi obdobím dospívání a dospělostí. Příčinou je časnější začátek dospívání, delší doba vzdělávání a také vyšší sociální nároky pro úspěšné zařazení mladých lidí*“.

Dospívání (Binarová, 2010) je ale v některých, zejména rozvojových společnostech, zcela vynecháno. Dítě se za pomoci stanovených rituálů rovnou stává dospělým. Tyto skutečnosti vychází patrně z různorodých společenských a kulturních zvyklostí. Oproti tomu v ekonomicky prosperujících společnostech je období dospívání

běžné. Dospívající se ale tak může ocitnout pod větším tlakem společenských nároků. Vstup do světa dospělých je ovlivňován vícero činiteli.

Janošová (2017) obdobně přisuzuje prodloužení období dospívání rozvoji ale i modernizaci společnosti. Autorka se navíc domnívá, že biologicky zralými se dospívající stávají již během školního věku, a sice ke konci povinné školní docházky. Teprve později dochází k postupnému osamostatnění se – získání sociální a ekonomické nezávislosti na rodině.

Langmeier a Krejčířová (2006) preferují členit dospívání nejprve na pubescenci (11 až 15 let). Dále se toto období vnitřně dělí na *fázi prepuberty* a *fázi vlastní puberty*. Teprve pak následuje adolescence, která zahrnuje období od 15 až do 20 let. Další vnitřní dělení na fáze neobsahuje. Podle autorů probíhá dospívání nejprve v rovině biologických proměn, které považují za významný aspekt tohoto vývojového období. Dále se dospívající mění i psychicky, což zajisté spoluurčuje průběh celého dospívání. Projevy je možné zaznamenat vynořujícími se pudovými sklony a sklonem je saturovat. Dospívající se obvykle již nezajímají pouze o vrstevnickou skupinu, nýbrž vyhledávají dyadické vztahy, ať už s blízkým kamarádem či partnerem. Vedle biologických a psychických proměnných jsou to i změny sociálního charakteru. Je důležité mít na paměti, že tempo vývoje i jednotlivé pubertální změny se velice různí v závislosti na individualitě dospívajícího. V případě sekundárních pohlavních znaků u dívek může být například počátek růstu prsou spíše orientační. Proměny jsou tedy víceméně nesourodé, z čehož může být dospívající frustrovaný.

Vágnerová a Lisá (2021) považují za počátek dospívání ranou adolescenci. Jde o rozmezí 11 až 15 let, kdy se dospívající, jinými slovy *pubescent*, začíná tělesně proměňovat. Souvisí to s pohlavním dozráváním. Raná adolescence zvaná *puberta*, je počátek pohlavního zrání (gonadarché) dospívajících dívek a chlapců, což je později nápadné pro sekundární pohlavní znaky. Pohlavní zrání taktéž aktivuje celkové tempo růstu. Tělo pubescenta se tehdy tvaruje, mění, zvětšuje či zmenšuje a v neposlední řadě roste do výšky.

V pozdní fázi adolescence, zhruba kolem 15 až 20 let, je již dospívající biologicky zralý a schopen reprodukce. Během těchto dalších pěti let mívají starší adolescenti první zkušenosti s pohlavním stykem. Tělesné proměny jsou nyní zpravidla stabilizované a dochází tak k dalším významným změnám, které jsou ovšem více rozsáhlé. Týkají se především osobnosti a společenského postavení jedince.

Oproti tomu Macek (2003) preferuje periodizaci dospívání, která sestává ze třech vývojových etap, počínaje časnou adolescencí (10 až 13 let). Ta je autorem vymezována podobně. Popisuje ji jako dobu *pubertálních změn*. Souběžně se však domnívá, že v tomto věkovém intervalu je pohlavní dozrávání ukončeno, případně pokračuje do střední adolescence (14 až 16 let). Nejvyšším stupněm je pak pozdní adolescence (17 až 22 let), která se nejvíce podobá dospělosti. Adolescence je pak pojmenování pro veškeré etapy v pojetí autora.

Završením období dospívání je získání role dospělého jedince. Při dosažení náležitého místa ve společnosti si například představím absolventa vysoké školy, který se uchází o zaměstnání. Zároveň má harmonický dlouhodobý vztah a ve svém životě je celkově spokojený. Daří se mu napříč všemi sférami života. Anebo tomu tak vůbec není, naopak je takový absolvent ve svém počínání docela ztracený. Možná dokonce vůbec netuší, co má dělat a kým skutečně je či není.

Na tyto a další podobné situace upozorňuje Erikson (2002), když adolescenci nazývá *fází identity proti konfuzi (zmatení) rolí*. V pojetí autora se dospívající nachází ve stavu psychosociálního moratoria. Je to období odkládání, odmítání závazků, které jsou atributy role dospělého člověka. Naopak, mladý člověk aktivně experimentuje. Zjišťuje, kdo vlastně je, s kým se cítí dobře. Chce získat zkušenosti a zážitky. Je to právě psychosociální moratorium, kde dospívající sestává, ať již záměrně či ne, dokud definitivně nevstoupí do světa dospělých.

Vágnerová a Lisá (2021) doplňují, že adolescenti volí různé způsoby, jak dát vlastní identitu najevo. Ať už to je prostřednictvím oblékání, příslušností k určité skupině nebo výběrem svého protějšku. To může být v některých případech až rizikové. Identita, která alespoň částečně odpovídá představám adolescenta, je pak ukazatelem zvládnutí vývojového úkolu. Pokud tomu tak není, což je zcela běžné, dochází tak ke konfuzi neboli zmatení rolí.

4.1. Kognitivní proměny

V období dospívání dochází k řadě změn v oblasti kognice. Celkový kognitivní vývoj se podle Kohoutka (2008, s. 3) „týká změn a utváření poznávacích funkcí: vnímání, představování, fantazie, schopností, myšlení, usuzování, inteligence, pozornosti a paměti, projevujících se a realizujících se v průběhu celého života v souvislosti s narůstajícím zráním poznávacích funkcí a procesů a nabýváním zkušeností sociálním učením.“ Autor tím poukazuje na to, že dospívající začíná postupně jinak přemýšlet o světě, ale i sobě samém. V případě partnerství si dospívající začíná vytvářet představy o partnerském vztahu,

případně o takovém vztahu přemýšlí či jej aktivně vyhledává. V souvislosti s kognitivními změnami uvádí Macek (2003), že během dospívání patrně dochází k diferenciaci vztahů.

Období dospívání je také stadiem formálních logických operací. Dospívající přestává být vázán na konkrétní realitu. Projevuje se to tím, že svět kolem sebe nevnímá jako stálý, naopak se ve svých úvahách může dostávat mimo aktuální realitu. Znamená to, že se učí myslet hypoteticky. Ačkoliv se jedná o významnou proměnu, dochází k ní velmi pozvolna. Dospívající se většinou pohybuje v rámci svých možností s ohledem na aktuální rozpoložení i celkovou duševní kapacitu. Obdobně je to i s celkovou kognitivní flexibilitou. Dospívající jedinci bývají různě kritičtí a také si velmi různě interpretují dění kolem sebe (Piaget, Inhelder, 2010; Vágnerová, Lisá, 2021).

4.2. Emoční proměny

Podle Vágnerové a Lisé (2021) souvisí emoční zrání s pubertálními proměnami, kdy produkce hormonů zvyšuje plasticitu mozku. Mozek dospívajícího je tehdy schopen reagovat více flexibilně. Projevuje se to především změnami prožívání, uvažování ale i chování. Tím pádem bývají emoční reakce dospívajícího afektivní, někdy jsou až nepřiměřené podnětům, jež je vyvolaly. Často jde o impulsivitu, podrážděnost a přecitlivělost. Změny nálad, stejně tak jako zvýšená pozornost k vlastním emocím, jsou pak charakteristickými znaky emočního zrání v období dospívání. Dospívající jedinci se učí mít své emoce pod kontrolou, ačkoliv to pro ně bývá mnohdy velmi nesnadné, zejména proto, že tyto psychické funkce se teprve rozvíjí.

Janošová (2017) dodává, že zvláště počátek dospívání je doprovázen emočními výkyvy, ale i častějšími neshodami s autoritami. Takto projevovaný nedostatek seberegulace souvisí s proměnami v mozku dospívajícího – mozková centra zodpovídající za emoce se vyvíjí nerovnoměrně spolu s centry, která odpovídají za chování. Souběžně s tím stojí dospívající v rozporu s požadavky, které na ně klade okolí. Očekává se totiž, aby své emoční prožitky přijatelně regulovali – způsoby se pak velmi liší. To i z hlediska prostředí, kde se dospívající zrovna vyskytuje. Emoční regulace je mimo jiné zvláště potřebná pro udržování vztahů s ostatními lidmi, ať už s rodiči či vrstevníky.

4.3. Socializace

Dospívající vstupuje do světa dospělých tak, jako kdyby se znovu narodil. Prochází významnými životními mezníky jako je kupříkladu získání občanského průkazu v 15 letech a taktéž ukončuje povinnou školní docházku. Později získává dospívající další role, které se

čím dál tím více podobají dospělému životu. Ve vztahu dospívajícího s rodiči navíc i částečně dochází k odpoutání – v něčem podobné tak, jako tomu bylo v batolecím věku. Sociální vývoj dospívajících se vyznačuje úsilím být co nejvíce samostatný (Vágnerová, Lisá, 2021). Mít vlastní názor a rozhodovat o sobě, což může být někdy problematické ve vztahu k dospělým autoritám (Binarová, 2010).

Dospívající jedinec usiluje o to, aby byl co nejvíce ve svém jednání samostatný. Zároveň k tomu vyžaduje určitou podporu a důvěru svých rodičů. Přestože dospívající bývá často kritický k rodičům a staví se spíše odmítavě k jejich starostlivosti, tento vztah se postupně stabilizuje a dospívající jej dokonce považují za velmi důležitý (Vágnerová, Lisá, 2021).

Rodina sice patří mezi stále významnou sociální skupinu v životě dospívajícího, ovšem neposkytuje to, co vrstevnická skupina. Tu Kraus (2008) charakterizuje jako věkově, ale i názorově heterogenní seskupení. Je to velmi přirozená forma toho, jak se děti a mládež sdružují. Vrstevnická skupina není sama o sobě stejná, naopak se v průběhu života dynamicky proměňuje, respektive míra jejího významu.

Jedná se členskou ale i referenční sociální skupinu. Jak uvádí Urban (2022) členství ve skupině je fakticky dáno a dotyčný jedinec je členem. Zároveň se však se skupinou nějak identifikuje prostřednictvím oblékání, vyjadřování či četbou stejné literatury. Nemusí být v každém případě členem, v tomto případě jde o referenční skupinu.

Širůček a Širůčková (2012) se domnívají, že vedle rodinných vztahů u dospívajících roste zájem o vrstevníky. Vztahy s kamarády a blízkými přáteli mají totiž své specifické místo v životě dospívajícího tím, že uspokojují ty potřeby, na které prostředí rodiny nestačí.

Podle Vágnerové a Lisé (2021) je vrstevnická skupina místem, kde si dospívající přeje být přijímaný. Pokud je tato zkušenost s vrstevníky negativní, pro dospívajícího je to zdroj určité zátěže a nejistoty, čímž tak vrstevnická skupina neplní funkční síť sociální opory – dospívající není svými vrstevníky akceptován a nemá se na koho obrátit.

Dalším nepříznivým dopadem vrstevnických skupin v období dospívání je vznik rizikového a problémového chování, které pramení z potřeby být přijímán svými vrstevníky. Jde především o potřeby uznání a potvrzení vlastní hodnoty, kdy dospívající jedná tak, co od něj vrstevnická skupina očekává. Dospívající se stává konformním uvnitř vrstevnické skupiny (Cakirpaloglu, 2016).

Pro adolescenty je podle Širůčka a Širůčkové (2012) důležité udržovat vztahy s vrstevníky a být jim nablízku. Je to nejběžnější forma sociální opory, kterou dospívající vyhledávají. To, jak dospívající prožívají sociální oporu, pak souvisí s tím, co pro ně představují vztahy. Zkušenost, kdy je sociální opora prožívána příznivě, je pak základem bazální důvěry v druhé lidi.

Socializace mezi vrstevníky ovšem není jednotná. Potřeba přijetí vrstevnickou skupinou se postupně vytrácí. Je na vrcholu zhruba mezi 14 a 15 rokem, následně klesá. Mezi dospívajícími vznikají menší skupiny kamarádů. Starší dospívající bývají více kritičtí i ve vztahu ke svým vrstevníkům a ne vždy se tudíž ztotožňují s hodnotami a názory vrstevnické skupiny (Vágnerová, Lisá, 2021).

4.4. Romantické a partnerské vztahy dospívajících

Zájem o výzkum raných partnerských vztahů je v českém prostředí momentálně na vzestupu, nicméně v minulosti tomu tak nebylo. Tato problematika byla výzkumníky opomíjena. I z hlediska vědecké terminologie jsou pojmy týkající se romantických vztahů nedostatečné a neuspořádané (Hančařová, Lacinová, 2009). Povědomí o rodině adolescenta, jeho vztahy s vrstevníky jsou pak základním předpokladem pro porozumění romantických vztahů (Laursen, Mooney, 2007, cit. Dle Hančařová, Lacinová, 2009).

Thorová (2015) uvádí, že první zkušenosti v oblasti partnerských vztahů jsou ovlivněny hormonálními změnami a sociálním prostředím (kontakt s vrstevníky, společenské akce apod.). Podle autorky je adolescentní láska založená na experimentování se vztahy, které vznikají ze zvědavosti i snahy o potvrzení si vlastní hodnoty a identity. Partnerskému chování se dospívající teprve učí.

Góméz-Lopéz, Viejo, Ortega-Ruiz (2019) doplňují, že během období adolescence dochází k rozvoji romantických vztahů. Na rozdíl od ostatních dyadických vztahů, jsou ty romantické charakteristické pro svou intenzitu, náklonost a milostné prožitky. Autoři zmiňují, že se adolescenti s partnerským chováním (tj. vším, co zahrnuje blízkost, intimitu, důvěru) teprve seznamují.

Lacinová, Michalčáková, Masopustová (2008) ovšem upozorňují, že partnerské vztahy v období dospívání zahrnují pestrou škálu chování i prožívání. Podoby těchto vztahů bývají různé. Zkušenosti a postoje dospívajících k partnerským vztahům bývá tím pádem nesnadné zobecňovat. Někteří jedinci prožívají blízký vztah s partnerem velice intenzivně. I experimentování a nezávaznost v rámci těchto vztahů není nic neobvyklého.

Pro dospívajícího může být také ale prioritní studium či zájmová činnost, než blízký kontakt s protějškem.

Podle Vágnerové a Lisé (2021) jsou projevy romantických vztahů závislé na konkrétních vývojových fázích období dospívání. Během pubescence tj. v počátku dospívání jsou romantické vztahy založené na atraktivitě zevnějšku či chování. Prvním schůzkám obvykle předchází tzv. *virtuální párování* (vrstevníci dvojici záměrně párují a dělají si z nich legraci apod.). Téměř každý romantický vztah pubescenta je stále ještě vázán na popularitu a postavení ve vrstevnické skupině. Chození s někým navíc mnohdy popularitu mezi ostatními vrstevníky zvyšuje. U pubescentů jsou stále zjevné určité vrstevnické standardy, ačkoliv již může dvojice vykazovat znaky partnerského vztahu (zamilovanost, intimita, emoční opora, porozumění, komunikace). Teprve ke konci dospívání tj. kdy dochází k uspokojivému vymezení vlastní identity a vztahy dospívajících se víceméně stabilizují.

Zkušenosti dospívajících s romantickými vztahy jsou nicméně velmi rozmanité. Někteří jedinci začínají randit v brzkém věku, jiní jsou více zdrženliví a o partnerské vztahy se zajímají až v období mladé dospělosti. Obdobně tomu je při prožívání emocí spojené s partnerským vztahem. Někteří vnímají vztah vážně a zodpovědně, zatímco jiní rádi experimentují a dlouhodobé vážné vztahy nevyhledávají. Partnerské vztahy pro dospívající představují oporu, vřelost, ovšem také četné konflikty (Lacinová, Michalčáková, 2012).

Pro individuální rozdíly v partnerských a romantických vztazích dospívajících se výzkumníci nicméně snaží vytvořit určitý rámec, který by problematiku vztahů co nejlépe postihl a dle kterého by bylo možné tyto vztahy popisovat. Bouchey a Furman (2003, s. 61, in Lacinová, Michalčáková, 2012) uvádí časové zahájení romantických aktivit (načasování „chození s někým“), intenzitu a kvantitu zkušeností, kvalita vztahu a také individuální reprezentaci tohoto typu vztahu.

4.4.1. Rozvod (rozchod) a vliv na partnerské vztahy dětí

Jak uvádí Práško (2005) partnerské vztahy jsou ovlivněny tím, co dítě vidí a zažívá u svých rodičů. Soužití rodičů je prvním modelem (vzorem) vztahu, s kterým se dítě ve svém životě setkává. Partnerskému chování a postojům, ať už vědomě či nevědomě se dítě učí od svých nejbližších.

Rodinné prostředí je významným faktorem při formování partnerských vztahů. Chování rodičů se pro dítě stává zdrojem vzorců, které jsou pak užívány v rámci partnerských, případně rodičovských interakcí (Samuelčíková, 1995).

Děti z konfliktního rodinného prostředí se pak častěji ve svých budoucích partnerských drahách setkávají s konflikty a jejich partnerské vztahy bývají méně stabilní. Jde o tzv. *problémy v interpersonálních vztazích*. Konflikty rodičů dětem často předurčují sníženou schopnost efektivně komunikovat a řešit problémy se svým protějškem. V tomto ohledu lze rozpad rodiny považovat za faktor, který dlouhodobě a kumulativně ovlivňuje životní dráhu jedince (Hamplová, Trusínová, 2018).

Pavlát (2011) ve svém souborném článku o dlouhodobých dopadech rozvodu shrnuje, že adolescenti bývají v milostných vztazích nejistí a zažívají více konfliktů a nepohody se svým partnerem. Pro mladé lidi z rozvedených rodin bývá často náročné samotné navázání partnerského vztahu, který by byl zdrojem lásky, intimity a jistoty, což patrně souvisí se scházejícím modelem partnerského vztahu vlastních rodičů. Dítě z rozvedené rodiny nemá mnohdy příležitost si osvojit interpersonální dovednosti (budování důvěry, zvládnání emocí a efektivita v komunikaci).

4.4.2. Citová vazba v období dospívání

Citová vazba je zajišťována prostřednictvím behaviorálních systémů. Dítě je těmito systémy vybaveno ještě před samotným narozením. Citová vazba je aktivována a dále rozvíjena v prostředí, ve kterém se dítě nachází tj. nejčastěji v prostředí rodiny. V průběhu života jedince podléhá citová vazba určité ontogenezi (Bowlby, 2010).

Během dospívání a dospělosti je vazebné chování (tj. typ sociálního chování, pomocí kterého se jedinec, zejména v raných fázích vývoje adaptuje) postupně zaměřeno i k osobám mimo primární pečovatelé, ať už se jedná o rodiče či jiné vychovatele. U dospívajících jedinců se začíná objevovat zejména sexuální přitažlivost k vrstevníkům (Bowlby, 2010).

Vazebné chování je pak pozorovatelným projevem citové vazby. Dítě a pečující osoba (matka) se tak nachází ve složité interakci, kde se vzájemně ovlivňují a aktivují určitou formu chování (např. když dítě pláče, matka na to reaguje). Během období adolescence dospívající vstupuje do dalších interpersonálních vztahů, kde uplatňuje své vazebné chování (Macek, Štefánková, 2012).

Umera, Lacinová a kol. (2019) uvádí, že dochází k tzv. změnám vazbové hierarchie. Zejména pak u starších adolescentů a mladých dospělých je možné pozorovat preference k partnerovi, který tak zčásti nahrazuje primární vazbové osoby, tj. rodiče. Během dospívání se totiž aktivují další behaviorální systémy. Jedná se o systém sexuální/reprodukční a systém afiliace. Tyto systémy patrně stojí při vzniku adolescentních partnerských vztahů. Partnerské vztahy jsou na rozdíl od raných citových vztahů založeny na reciprocitě tj. partneři se v poskytování péče, pohodlí či útěchy střídají.²

---

² V raných fázích vývoje se vazebné chování dítěte směrem k pečující osobě projevuje pláčem, úsměvem, přidržováním, sáním, voláním, plazením a chůzí. Dítě tak usiluje o udržení matky (pečující osoby) v blízkosti (Bowlby, 2010).

EMPIRICKÁ ČÁST

4.5. Cíle výzkumu

Hlavním cílem bylo zjistit, jak dospívající z rozvedených rodin nahlíží na partnerské vztahy a zda rozpad původní rodiny ovlivňuje představy, zkušenosti a obavy v oblasti partnerských vztahů dospívajících. Dílčími cíli je pak zkoumat to, co dospívající k formování těchto postojů přispělo. V tomto ohledu byly pro výzkumné kvalitativní šetření zvoleny dvě výzkumné otázky:

1. *Co má formující vliv na to, jak dospívající z rozvedených rodin nahlíží na partnerské vztahy?*
2. *Jak si dospívající myslí, že jsou jejich partnerské vztahy ovlivněny zkušeností s rozvodem rodičů?*

Hendl (2006) uvádí, že při kvalitativním výzkumu se výzkumník zaměřuje na subjektivní výpovědi respondentů. Snaží se zachytit jednotlivé významy těchto výpovědí i daný kontext jednání a chování respondenta. Využití kvalitativního výzkumu resp. jeho metod, je vhodné zejména tehdy, kdy záměrem výzkumníka je porozumět subjektivním zkušenostem jedinců či skupiny, a to v kontextu působení činitelů, především sociálních, kulturních a politických.

4.6. Výzkumný soubor

Pro kvalitativní vzorkování tj. výběr respondentů platí, že by mělo být vhodné a adekvátní, neboť respondenti do výzkumu přinášejí potřebné informace, které jsou klíčové z hlediska výzkumných otázek i popisu zjišťovaného fenoménu. Jejich výběr by tím pádem měl obsahovat určitá kritéria (Hendl, 2006).

Přestože je periodizace období dospívání v odborné literatuře autory uváděna různorodě, v tomto výzkumném souboru bylo zvoleno pouze jedno členění období dospívání, zejména pro jednotnost a přehlednost práce.

Věkové rozmezí respondentů je 16 až 20 let. To zhruba odpovídá členění dospívání podle Vágnerové a Lisé (2021) na tzv. *pozdní fázi adolescence*. Dalším kritériem výběru respondentů je zkušenost s rozvodem (rozchodem) rodičů.

V rámci vzorkování byla využita metoda tzv. sněhové koule (z angl. *snowballing* nebo také *snowball sampling*). Jedná se o kombinaci účelového a prostého výběru respondentů. Dle Chrastiny (2019) je prvním typem této metody je přímé dotazování, kdy jsou konkrétní osoby, instituce či rodiny osloveny s žádostí o zprostředkování kontaktu s osobami, s kterými pracují a znají se. Obvykle se jedná o oslovení lékařů, sociálních

pracovníků nebo učitelů. V případě této práce se kvalitativní vzorkování uskutečnilo za pomoci dvou pedagogů, kteří tak oslovili studenty, o kterých se domnívali, že pochází z rozvedených rodin. Učitelé tak mohli nejlépe odhadnout své studenty, kdo je či není vhodným účastníkem výzkumného šetření. Se studenty jsem se následně telefonicky spojila a společně jsme se dohodli na termínu schůzky. Druhým využitým typem je nepřímé dotazování, které pak vyplývá z provedených rozhovorů s respondenty. Tehdy se výzkumník u respondenta informuje, zda dotyčný ve svém okolí nemá někoho, kdo by se také mohl zúčastnit výzkumného šetření („*Kdo by o tom mohl vědět ještě více, nevíte?*“).

Metoda sněhové koule je výzkumníky využívána zejména při výzkumu společensky nepřijatelného chování či trestněprávních věcí např. drogově závislí, alkoholici či bezdomovci. Všeobecně ale všude tam, kam se výzkumník zřejmě běžně nedostane tj. k obětem trestné činnosti, osoby dlouhodobě nemocné a umírající (Chrastina, 2019). I přesto se mi tato metoda vzorkování pro účely této práce zdála nejvýhodnější a rozhodla jsem se ji v rámci výzkumného šetření zařadit. Celkem se tedy jedná o devět respondentů tj. osm žen a jeden muž. Dotazovaní respondenti jsou studenty středních odborných škol různého zaměření, vysoké školy a gymnázia. Specifikovaný výběrový soubor uvádím v následující tabulce.

Tabulka 1: Pseudonym, věk, pohlaví, studium a ročník

Pořadí	Pseudonym	Věk	Pohlaví	Studium	Ročník
1.	Iva	19 let	Žena	SOŠ	3.
2.	Romana	18 let	Žena	SOŠ	4.
3.	Ondřej	17 let	Muž	SOŠ	3.
4.	Linda	17 let	Žena	SOŠ	3.
5.	Karolína	16 let	Žena	SOŠ	1.
6.	Dominika	18 let	Žena	SOŠ	4.
7.	Tereza	20 let	Žena	VŠ	2.
8.	Vendula	18 let	Žena	SOŠ	3.
9.	Lucie	18 let	Žena	Gymnázium	4.

4.7. Etické hledisko výzkumu

Při práci s informacemi, které respondent v rámci výzkumného šetření poskytuje, je potřeba zohlednit určité etické zásady. Je tedy zřejmé, že výzkumník nebude zveřejňovat informace (jméno, kontakt, adresa apod.), které by mohly respondenta poškodit. Výzkumník rovněž informuje o tzv. poučeném souhlasu. Poučeným souhlasem je respondent seznámen se vším, co ho v rámci výzkumu čeká (Švaříček a Šed'ová, 2007).

Před zahájením výzkumného šetření jsem respondentovi předložila písemnou formu poučeného souhlasu (viz příloha), kde byly uvedeny tyto následující etické zásady:

- anonymita respondenta,
- v prepisech rozhovoru nebudou uvedeny identifikující údaje respondenta,
- mlčenlivost tazatele ve vztahu k osobním údajům respondenta,
- s daty bude pracovat pouze autor práce,
- účast na výzkumu může respondent kdykoliv zrušit.

4.8. Metoda sběru dat

Metodou sběru dat této práce byl určen polostrukturovaný rozhovor. Výzkumný rozhovor tak jak ho popisují Zábrodská a Petrjánošová (2013) umožňuje sledovat sdílené vzorce významů ale i celý interakční kontext dotazování, zatímco o daném jevu (pro účely tohoto výzkumu je to problematika rozvodu a partnerských vztahů dospívajících) respondent s výzkumníkem hovoří. Polostrukturovaný rozhovor se pak stanoveným seznamem otázek, na které respondent volně odpovídá, zdá být nejvýhodnější metodou sběru potřebných informací. Právě stanovený okruh otázek zajišťuje, že se bude respondent držet stanovených *témat*, čímž tak může výzkumník nejlépe identifikovat interpretace zkoumaných jevů.

S respondentem byl vždy předem domluven termín, čas a místo setkání. Obvykle šlo o oblíbená místa respondentů. Rozhovory byly uskutečněny na veřejných místech (kavárny, knihovna). Před začátkem rozhovoru měl respondent prostor se zeptat na vše, co ho k výzkumu zajímalo. Zpravidla to byly otázky týkající se nahrávání rozhovoru. Zároveň byl tento prostor vyplněn neformální konverzací mezi respondentem a výzkumníkem (studium, zájmy apod.). Následovalo předložení písemného poučeného souhlasu, který byl stvrzen podpisem. Spuštěním audio nahrávání byl rozhovor zahájen a respondentovi byly pokládány otázky:

1. *Jak byste popsali/a období, kdy se Vaši rodiče rozváděli/rozcházelí?*
2. *Kolik Vám bylo tehdy let?*
3. *Jak jste se v té době cítil/a?*
4. *Jak jste na rozvod/rozchod rodičů tehdy reagoval/a?*
5. *Jak jste vnímala své rodiče do doby, než k rozvodu došlo a jak poté?*
6. *Jak vidíte rozvod rodičů dnes?*
7. *Co považujete za partnerský vztah?*
8. *Máte z partnerského vztahu nějaké obavy?*
9. *Máte již nějaké zkušenosti s partnerským vztahem?*
10. *Jak si myslíte, že Vás rozvod potom v partnerských vztazích ovlivnil?*

Otázky jsou strukturovány tak, aby zahrnuly téma prožívání rozvodu z pohledu respondenta (věk, vzpomínky, pocity, reakce). Dále jsem se v dotazování zaměřila na současné vnímání rozvodu. V neposlední řadě respondent hovořil o tématu partnerských vztahů (očekávání, zkušenosti, názory, obavy apod.) a jak se domnívá, že ho situace rozpadu rodiny v této oblasti ovlivnila.

Respondenti byli obvykle velmi sdílní a dané téma pro ně nebylo nijak citlivé, o čemž jsem se informovala ještě před zahájením rozhovorů. Vzhledem k tomu, že se jednalo o polostrukturovaný rozhovor, bylo možné se od předem stanovených otázek částečně odklonit a klást doplňující dotazy, které tak vyplynuly z vyprávění respondenta. Ke každé otázce tak v následném tzv. *ortografickém přepisu* přibýlo několik podotázek. Rozhovor byl ukončen vypnutím audio nahráváním. Přehled jednotlivých audionahrávek s datem setkání a délkou rozhovoru, je uveden v následující tabulce:

Tabulka 2: Pseudonym, datum setkání, délka rozhovoru

Pořadí	Pseudonym	Datum setkání	Délka rozhovoru (min.)
1.	Iva	4. listopad 2023	23.58
2.	Romana	4. listopad 2023	16.49
3.	Ondřej	10. listopad 2023	9.46
4.	Linda	10. listopad 2023	19.55
5.	Karolína	11. listopad 2023	7.39
6.	Dominika	12. listopad 2023	12.32
7.	Tereza	20. listopad 2023	15.33
8.	Vendula.	24. listopad 2023	18.44
9.	Lucie	13. prosinec 2023	16.32

4.9. Metoda analýzy dat

Data shromážděna prostřednictvím výzkumného sběru, byla analyzována kvalitativní metodou reflexivní tematické analýzy. Z hlediska cílů práce tj. zjistit, jak se dospívající z rozvedených rodin staví k problematice partnerských vztahů, se tento typ analýzy jevil být nejvíce relevantním. V úvodu kapitoly proto nejprve představím základní terminologii týkající se tematické analýzy.

Autorky této výzkumné metody Braun a Clarke (2006) definují tematickou analýzu jako kvalitativní metodu analýzy dat, kdy se s těmito daty pracuje tak, aby bylo možné odhalit tzv. *témata a vzory* v datech a tím tak dané problematice hlouběji porozumět. Výzkumník se tedy v datovém souboru snaží hledat opakující se vzory, které následně interpretuje jako témata. Tyto nálezy jsou pak z hlediska cílů práce významné. Tematická analýza je oblíbenou kvalitativní metodou, zejména pro svou flexibilitu, tj. že není vázána na daný teoretický rámec a lze ji využívat napříč různými výzkumnými oblastmi.

Byrne (2022) uvádí, že reflexivní přístup v rámci tematické analýzy je charakteristický pro aktivní roli výzkumníka v utváření daných poznatků. Podle Hendla (2006) je metoda tematické analýzy vhodná zejména při zkoumání lidských zkušeností, názorů, vztahů k porozumění, reprezentaci určitých pojmů a v neposlední řadě konstruování významů. Tematická analýza je složena z šesti fází. Přestože je šestifázový analytický proces uspořádaný do stanoveného pořadí, výzkumník se nicméně k předešlým fázím procesu různě vrací. V tomto ohledu nelze předkládaný postup považovat za lineární proces, ale ani jako jediný vhodný postup při práci s kvalitativními daty (Braun, Klarke, 2006; Byrne, 2022).

V následujícím textu představím postup při zpracování dat, která byla sesbírána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s respondenty. První fází tematické analýzy je seznámení s daty. V této fázi jsou sesbíraná data ortograficky (písemně) zaznamenána. Dochází k opakovanému čtení, poslechu audionahrávek i vytváření prvotních poznámek a postřehů, které by mohly být z hlediska výzkumných otázek zajímavé (Byrne, 2022). Data z audionahrávek byla nejprve převedena do ortografické (písemné) formy tj. výpovědi respondentů byly ručně přepsány v textovém editoru Word. Miovský (2006) hovoří o tzv. *transkripci rozhovoru*, kdy jsou slovně získaná data přepsána do písemné podoby. Přepsané rozhovory byly následně několikrát pročteny.

Následuje fáze tvorby počátečních kódů. Kódy slouží jako základ pro následnou tvorbu tzv. témat. Úkolem výzkumníka je vytvořit názvy pro jednotlivé pasáže dat, které jsou kvalitativně přínosné. Tato označení by měla být krátká, jasná a přehledná a souběžně

s tím i detailní. Tyto kódy by měly být dostatečně informativní, aby z nich bylo možné vytvořit témata (Byrne, 2022).

„Kódování slouží k redukci dat. Použití jednoduchých, ale analytický obecných kódů umožňuje jednoduchým způsobem organizovat data. Při tomto kódování si výzkumník může zaznamenávat relevantní fenomény, shromažďovat jejich příklady a analyzovat je s cílem nalézt podobnosti, rozdíly, vzorce a obecnější struktury“. (Hendl, 2016, s. 269).

Data získaná z rozhovorů byla zpracována kombinací sémantického a latentního kódování. V případě sémantického kódování jak uvádí Byrne (2022) reprezentují data explicitní (výslovně vyjádřená) sdělení. Naopak u latentního kódování se výzkumník snaží zachytit skryté významy sdělení. Jsou jimi například očekávání, přesvědčení nebo představy respondenta. Provedení latentního kódování vyžaduje, aby byl výzkumník kreativní. Vychází to patrně z předpokladu (Braun a Clarke, 2006), kdy kódy a témata v datech nejsou zakotvena. Je tedy úlohou aktivního a kreativního přístupu výzkumníka, který tak kódy a témata teprve objevuje. Interpretace výzkumníka jsou pak do určité míry subjektivně formulovány, čemuž se patrně vyhnout nelze a zároveň to tvoří podstatu reflexivní tematické analýzy (RTA).

Ve třetí fázi dochází k tvorbě témat. Témata a podtémata lze vytvořit, pokud jsou všechny relevantní data okódována. V této chvíli začíná výzkumník dané kódy organizovat tak, aby bylo možné témata tvořit. Ve fázi čtvrté přezkoumání potenciálních témat dochází ke kontrole témat, která byla vytvořena na základě kódovaných dat. Výzkumník zjišťuje, zda jsou zjištění smysluplná a adekvátní z hlediska výzkumných otázek. V páté fázi tj. Definování a pojmenování témat jsou témata a subtémata, která v rámci analýzy vznikla, by měly být v této fázi jednotné. Každé téma a podtéma by již měly být zdrojem informací, které jsou souvislé a konzistentní.

Poslední fázi tematické analýzy je tvorba zprávy, která shrnuje informace o dosavadním procesu (veškeré změny, poznámky a postřehy výzkumníka). Podstatou tvorby zprávy je ovšem předložit logický, přesvědčivý a srozumitelný výklad zjištěných dat. Výzkumník by neměl ani opominout přínos analýzy z hlediska výzkumných otázek a cílů práce (Byrne, 2022).

4.10. Výsledky výzkumu a jejich interpretace

V této kapitole jsou představeny výsledky reflexivní tematické analýzy (RTA) v podobě tzv. *témat*, která během šestifázového analytického procesu vznikla. Témata byla vícekrát revidována tak, aby odpovídala stanoveným výzkumným otázkám. Z analýzy vzniklo celkem pět hlavních témat. Jednotlivé interpretace témat a úryvky z rozhovorů jsou uvedeny v následujících podkapitolách.

4.10.1. Rozvod jako předmět reflexe

První téma *rozvod jako předmět reflexe* je uvedeno nejprve spolu s několika vzpomínkami na období rozvodu. V tomto ohledu chci totiž poukázat na skutečnost, že způsob jak respondenti vnímají rodičovský rozvod, se v průběhu života proměňuje. Respondenti často ve svých vzpomínkách na rozvod hovořili o pocitech smutku, zklamání, lítosti, strachu a šoku tak, jak je uvedeno v následujících úryvcích.

Nečekaná zpráva to byla například pro respondentku č. 5: *„Pro mě to bylo takové, že já jsem přijela zrovna z tábora a oni mi řekli [rodiče], že jsou rozvedení. Prakticky jsem to nečekala, bylo to takový šokující. (...) Vím jen, že jsem byla smutná, protože jsem měla jako hodně silný vztah k oběma. (...) Takže to bylo fakt takový smutný, že jsem to hodně probřečela jako dítě.“* Respondentka dále uvedla, že rozvod zcela nečekala. Vztah rodičů pro ni tím pádem znamenal zdroj stability, jistoty a bezpečí, aniž by zaznamenala, že se v rodině něco významně změnilo. O to více byly tyto emoce intenzivní při zjištění, že se rodiče rozcházejí.

Obdobně hovoří i respondentka č. 8: *„Rodiče si nás tehdy zavolali do obýváku a sedli jsme si na gauč a oni že se rozhodli, že se rozvedou. Na to my jsme začali s bráchou úplně brečet, že nechcem, aby se rozvedli a že chcem být společně.“* Oba sourozenci si nepřáli, aby se rodiče rozcházel.

V některých výpovědích se ovšem vzpomínky na období rozvodu nepojí se smutnými či jinými nelibými pocity jako například u respondentky č. 1: *„Když se rodiče rozváděli, tak mi pak bylo změněno příjmení, co si pamatuju. Celkově žádné smutné pocity z rozvodu jsem vyloženě neměla.“*

Obdobně tomu je v dalším úryvku. Respondentka č. 9 chodila během období, kdy se rodiče oficiálně rozvedli, na druhý stupeň základní školy. Bylo jí zhruba dvanáct nebo třináct let. Rodiče spolu nežili ve společné domácnosti přes dva roky. Respondentka se domnívá, že v té době tyto změny nevnímala negativně: *„Jako samotný rozvod jsem*

nepocítila vůbec, protože rodiče spolu nebydleli. Ale když se od sebe odstěhovali, tak to jsem pocítila vlastně minimálně, protože bydleli od dva vchody vedle v paneláku. Takže jsem bydlela pořád na stejném místě, pořád stejná škola, pořád stejná doba, když jsem šla do školy. Proběhlo to vlastně i přes prázdniny, takže jsem nověj školní rok začínala odznova. Pokud se mě to teda nějak dotklo, tak se to minimálně nepamatuju, takže z toho nemám žádné traumata nebo tak.”

Respondenti se ve svých výpovědích zmiňovali také o pocitech úlevy, někdy dokonce o tzv. *katarzi* (uvolnění emocionálního napětí). Pocity úlevy obvykle souvisely s tím, že respondenti tušili, že je doma něco v nepořádku. Zaznamenali, že se rodiče chovají jinak, než doposud a na co byli respondenti zvyklí. V tomto ohledu nebyl například respondent č. 3 situací šokován, neboť si byl vědom toho, že je doma něco jinak: *„doma se něco jako změnilo. A že to není takový, jako to vždycky bývalo. (...) Ještě než nám to rodiče přímo oznámili, tak nám to tak naznačovali, že doma není něco v pořádku. (...) Pro mě to pak tím pádem ani nebyl takový šok, když si třeba mamka začala hledat byt, tak nějak jsem už věděl, proč se to děje.“*

Také respondentka č. 1 konstatovala, že *„S tátou to nebylo vždycky jednoduchý. Byl hodně náladovej. (...) Mně se hodně ulevilo, co se týče táty, protože to soužití s ním nebylo vždycky jednoduchý.“* Z toho lze usoudit rovněž usoudit, že rodinné soužití, konkrétně pak vztah s otcem respondentky, byl disharmonický.

Rodiče respondentky č. 7 se téměř každý den hádali, což bylo pro dotyčnou i jejího bratra z dlouhodobého měřítka již nesnesitelné. Rozvod v tomto ohledu zamezil dalším každodenním hádkám, s kterými již respondentka nebyla konfrontována: *„Vím, že s bráchou jsme to hodně prožívali a bylo nám to hrozně nepřijemný, protože pak už ty hádky byly skoro denně. (...) Jo, po tom rozvodu to už pak bylo víc na pohodu. Doma se nikdo nehádal, nekřičelo se.“*

Respondenti byli následně dotazováni, jak na rozvod pohlíží současně. V tomto ohledu lze sledovat určité proměny dospívajících, kteří tak situaci rozvodu zpětně reflektují. Proměny postojů resp. zpětná reflexe nad rozvodem je rovněž vývojově podmíněna. Dospívání je totiž obdobím mnoha změn, zejména v kognitivní, emoční a socializační oblasti. Je tedy pravděpodobné, že i postoje k tomu, čím si respondent prošel, se budou proměňovat. Ze slov respondentky č. 2 je explicitně vyjádřeno, že si je těchto skutečností vědoma. Z hlediska výzkumného problému je také přínosný prvek odpuštění a pochopení, kdy respondentka uvádí, že rodiče jsou „také jenom lidi“: *„Tak vzhledem k tomu, že jsem se*

od té doby dost změnila, změnila jsem pohled na celou situaci. Tak ho vnímám kladně, ale třeba ještě do nějakých dvanácti let, tak jsem si vždycky potají přála, aby se mama s tátou k sobě vrátili. Vnímala jsem to jako takovou zradu. Že je to prostě takový sobecký chování z jejich strany. Že prostě při tom mysleli jenom na sebe“. Z hlediska partnerských vztahů to značí, že respondentka k partnerství již zaujímá určité postoje a snaží jim nějak porozumět v kontextu rozvodu rodičů. Vlastní zkušenosti s partnerskými vztahy slouží respondentce jako cenná perspektiva, jak partnerský rozchod prožívali rodiče.: *„Vzhledem k tomu, že už se taky jako pohybuju ve vztazích, tak vím, že když dva lidi spolu být nechtějí, že je nejlepší jít jako od sebe.“*

Současný pohled na rozvod resp. chování vlastních rodičů v důsledku rozvodu se v odlišném pojetí objevuje i v další výpovědi respondentky. Ze slov respondentky č. 4 vyplývá, že je z chování svých rodičů, zejména pak v důsledku rozvodu, velmi zklamaná. V této souvislosti je její vnímání rodičů do značné míry asymetrické: *„Ted'ka už je to vlastně tak, že máma je pro mě mnohem víc cennější než táta. Je tam prostě obrovská mezera mezi těma dvouma, každej je pro mě vlastně na úplně jiný úrovni.“* Zároveň dodává, že *„Oba dva v mých očích obrovsky klesli a měla jsem prostě častokrát přání, abych se narodila do jiný rodiny.“* V závěru respondentka uvádí, že svůj pohled na rodiče a rozvod hodně změnila.

Některé výpovědi mají v mém pohledu dokonce až seberozvojový přesah, kdy respondenti reflektují rozvod jako zdroj životní zkušenosti. Respondentce č. 8 například zkušenost s rozvodem umožnila nahlížet na životní krize a svízelné situace z negativní, ale i pozitivní perspektivy: *„Ta situace mě někam jako posunula a bez toho bych nebyla tam, kde jsem teď. Věřím tak, že každá věc svoje bolestný stránky ale i pozitiva.“* Podobně i smýšlí i respondentka č. 9: *„Pro mě to byla jako velká zkušenost, protože jsem se naučila vycházet s člověkem [matčín nový partner], kterýho fakt nesnáším, ale věděla jsem, že s ním musím být v jedné domácnosti. (...) To byla averze hrozná, tak ale musela jsem to zvládnout.“*

Úvahy o tom, v čem byla zkušenost s rozvodem respondentovi přínosná, lze pak interpretovat v kontextu partnerských vztahů. Dospívající zvažuje, co od takového vztahu může očekávat s ohledem na to, jak zpětně reflektuje svoji zkušenost s rozvodem rodičů. Zvažuje také požadavky a preference na současného či budoucího partnera, resp. s jakým očekáváním do partnerských vztahů přichází. Dle mého se téma *rozvodu jako předmětu reflexe* implicitně překrývá s dalšími tématy, které budou v textu uvedeny.

4.10.2. Orientace na kvalitu partnerského vztahu

Dotazovaní respondenti se podstatně více zabývají tím, jaká jsou jejich očekávání, požadavky a představy o potenciálním partnerském vztahu, tj. zaměřují se na určité kvality partnerského vztahu. Patrně proto, aby předcházeli pochybením, které dle nich učinili jejich rodiče. Zejména tak, aby se vyvarovali tomu, co si v partnerském vztahu zažívat nepřejí (hádky, nevěra či neupřímnost). V tomto ohledu respondenti často hovoří, v čem by se chtěli zachovat jinak, než jejich rodiče.

Rodiče respondentky č. 7 se často hádali, čemuž by se respondentka ve vlastních partnerských vztazích chtěla vyvarovat. Konflikty, tak jak je vnímá z hádek rodičů, od té doby nemá ráda: „*Určitě mě ovlivnil ten rozvod. Jsou věci, který od té doby nemám ráda. Nesnáším od té doby hádky- když někdo křičí nebo něco rozbíjí. (...) No a ve vztazích, to nevím, jestli mě to jako ovlivnilo, možná jako jo, že se snažím nedělat věci jako rodiče, tak se moc nehádat.*“

Naopak respondent č. 3 tušil, že rodiče spolu neumí komunikovat, ačkoliv předpokládá, že se jedná o důležitý aspekt partnerského vztahu, a proto by se rád zaměřil na to, aby měl vztah, který na společné komunikaci založen je, přestože ve vztahu jeho rodičů tato komunikace scházela: „*Já jsem bral jako samozřejmost, že [rodiče] spolu komunikují, ale ono to tak vždycky nebylo no. (...) Hmm, určitě bych řekl, že tím, že vím, že je komunikace důležitá v tom vztahu. Tak bych se na to určitě zaměřoval. Neříkám, že je potřeba být k sobě pokaždé otevřený, protože každý potřebuje to soukromí, ale určitě ta komunikace je ve vztahu důležitá.*“

Výběr adekvátního partnera resp. orientace na preferované požadavky vztahu pak respondenti vnímají jako *prevenci před rozvodem*. Z rozhovorů lze usoudit, že respondenti partnerské vztahy vyhledávají, avšak výběr partnera bývá o to více důkladný. I respondentka č. 8 si myslí, že v důsledku rozvodu rodičů ví, co od vlastního vztahu očekává, případně na co by se chtěla dát pozor: „*asi mám jako jasno v tom, jak to jednou nechci a na co si chci dát pozor a co chci dělat jinak. Že v tom mi to dalo dobrej příklad, že které věci vedou k čemu. Prostě když dva lidi spolu nemluví a neřeší spolu ty společný věci, tak to vede k nedůvěře a dál.*“ Partnerský vztah respondentky by tím pádem měl být založen na určitých hodnotách: „*za mě je to nějaká důvěra mezi těma účastníkama. A taky jaká jednota v tom je (...) tak třeba důvěra, láska. A potom ta jednota v tom, jak jsou vychovávány děti. Potom opora a umět odpouštět, dělat kompromisy, komunikace za mě.*“ Jedná se především o ty hodnoty, které dle dotyčné scházely ve vztahu jejích rodičů.

Tato paralela se částečně objevuje i v dalším úryvku. Respondentka č. 8 uvádí, že přestože se její rodiče rozvedli, vztah, který mezi sebou měli a dnešních dnů mají, vzhledem k tomu, že spolu i po rozvodu vychází, je pro vzorem. Naopak vztah její matky s novým přítelem příliš neuznává. Tento vztah totiž nese znaky toho, co respondentka ve vztahu nechce: *„já v tom vztahu vím, co nechci. Nechci, aby mě podváděl, choval se jako něco víc než já a shazoval mě. A vím jako to, co chci, tak čerpám z toho, když ti moji rodiče měli krásnej vztah. To, co nechci je vlastně to, co měla mamka s tím svým novým přítelem. (...) Spíš jsem si tak ujasnila, chci a nechci ve vztahu.“*

4.10.3. Obavy z budoucnosti

Dalším tématem jsou *obavy z budoucnosti* v souvislosti s partnerským vztahem. Z výpovědí respondentů se často objevoval motiv strachu a obavy, že se rozvedou tak, jako jejich rodiče. Například respondentka č. 1 uvědomuje závažnost rozvodovosti, vzhledem k tomu kolik rozvedených dvojic ve svém okolí má, zvláště v rodině. Zamýšlí nad příčinami rozvodů. V této souvislosti se rozvodu obává a nepřeje si být v budoucnu jednou rozvedená: *„U nás v rodině je více rozvedených. Já bych chtěla tuhle naši rodinnou kletbu nejrady zrušit. Takže já si pak vlastně říkám, že všichni byli mladí a zamilovaní. Kde se to pak teda zvrtně? Takže se bojím toho, abych nebyla další člověk do toho procenta, který se rozvede.“*

Podobně uvažuje i respondentka č. 6: *„Pořád se snažím být opatrná a někdy jsem možná i tak nejistá a na pozoru, vzhledem k tomu, co se stalo těm mým rodičům. Takže by se to teoreticky mohlo stát i mně.“* Z uvedených úryvků je zjevné, že představy dospívajících o partnerském vztahu jsou do určité míry ovlivněny událostí rozvodu. Vztah se v tomto ohledu stává soužitím, které nemá vždy trvalý charakter, tj. může kdykoliv dojít k jeho rozpadu.

Během rozhovorů respondenti do partnerských vztahů zahrnovali i témata týkající se rodičovství, jak uvádí respondentka č. 2: *„Z tohohle já mám třeba právě strach, že by se tohle mohlo stát i mně. Že teďka se s mým klukem máme rádi, pak se nám narodí děti a pak to vyprchá.“* Znamená to, že respondentka chce partnerský vztah udržet i v budoucnu. Přála by si se svým partnerem založit rodinu a vychovávat děti. Nicméně i v tomto ohledu mají respondenti jisté obavy, jak by to jejich vztah, zejména příchodem dětí, poznamenalo. Respondentka č. 2 dále uvedla, že její rodiče spolu dlouhodobě žili, avšak příchodem potomků se vše změnilo: *„Já mám třeba obavu z budoucna. V momentě, kdy budu s tím člověkem dlouho a narodí se nám ty děti, tak se rozvedeme., protože naši rodiče byli dlouho*

předtím spolu, třeba přes osm let. Pak se narodila nejstarší ségra. A oni spolu byli dlouho a fakt se měli rádi, což i oni oba dva dokážou říct.“

Druhá rovina obav o partnerský vztah souvisí obdobně s rodičovstvím, ovšem v trochu jiném ohledu, kdy se respondenti strachují, aby jejich dítě nezažilo to, co sami respondenti prožívaly jako děti. Například pro respondentku č. je důležité, aby její partner byl zároveň i dobrým otcem: *„[obavy z partnerského vztahu] Určitě mám, že by se stalo to samý, že by moje děti zažívaly to samý. Takže pro mě je jako důležitý, aby ten můj partner byl potom jako dobrej táta.“* Z tohoto úryvku je rovněž zjevné, že obavy budoucnosti souvisí s orientací na kvality rodičovství resp. požadavky na současného či budoucího partnera jako rodiče, s čímž se potýká i respondentka č. 4. : *„Ovlivnilo mě to tak, že vím, jak se nikdy nechci chovat ke svému dítěti a že jakmile přivedu na svět dítě, tak že to bude s člověkem, se kterým jsme k sobě upřímní.“*

V tomto úryvku si lze všimnout toho, že dotyčná připouští, že mezi partnery může dojít k rozchodu, nicméně by v tomto ohledu měli myslet na své dítě a také to, že sice přestávají být partnery, ovšem rodiči jsou napořád: *„Může to přestat fungovat, ale vím, že to dítě u mě bude vždycky na prvním místě, ať se děje cokoliv. Nikdy to svoje dítě nezanedbám, což u mých rodičů nebylo.“*

4.10.4. Chybějící model partnerského vztahu

Chybějící model partnerského vztahu reprezentuje to, že respondenti se hůře orientují v partnerských vztazích. Někteří respondenti uvedli, že jim schází dovednosti potřebné k udržení partnerského vztahu. Neví, jak by se v takovém vztahu měli chovat, což je zjevné z následujících úryvků:

To může souviset s tím, jaké partnerské chování u svých rodičů pozorovala například respondentka č. 7., *„Já si vlastně moc nepamatuju, kdy to u nás doma bylo nějak dobrý, když přemýšlím nad tím, jak spolu naši byli. Spíše se mi vybavují ty špatný věci. Tak možná ani nevím, jak na ty vztahy.“* Rodiče byli patrně často v konfliktu, hádali se a jejich partnerské soužití nebylo harmonické.

Další respondentky hovoří o nejistotě spojenou s chybějícím modelem partnerského vztahu. Dále o také míře nároků na daného partnera, kdy neví, jak by tyto nároky měly být vysoké či naopak nízké. Respondentka č. 1 si dokonce myslí, že kdyby spolu rodiče zůstali, tak by se o partnerské vztahy zajímala víc, než kdyby k rozvodu nedošlo. V tomto ohledu respondentka spatřuje partnerské vztahy jako něco, co není nutné:

„Já mám pocit, že vztah pro mě je jako nějaká nadstavba. A to asi vychází právě z toho, že jsou rodiče od sebe. Že kdyby spolu zůstali, tak se do vztahu poženou mnohem více. Jenže já z domova nemám ten vzorec soužití. (...) Přemýšlela jsem spíš o tom, do jaké míry se smířit s tím člověkem a kdy jít hledat někam jinam. Ale zároveň jsem věděla, že buď ztratím něco, co mi pak bude líto anebo, že prostě půjdu do risku a budu hledat dál.“ Respondentka tedy usuzuje, že výběr partnera může být v tomto ohledu více komplikovaný, avšak i to je součástí partnerských vztahů, jak sama uvádí.

I respondentka č. 2 bere v potaz skutečnost, že se stále jedná o určité experimentování, což je ostatně pro adolescentní romantické vztahy typické: *„Šla jsem do toho s vědomím, že jsme mladý, a když tak to prostě může skončit. A že prostě když tak se objeví někdo jiný. A hlavně, když jsem měla třeba prvního kluka, tak jsem si uvědomovala, že to není dospělej vztah, bylo nám patnáct. Takže jsem věděla, že spolu buď zůstaneme anebo to skončí a já si najdu někoho jinýho“*

S ohledem na tyto výpovědi lze pozorovat, že tyto dvě respondentky berou v potaz domněnku, kdy partnerský vztah není trvalý. To může v první řadě souviset se zkušeností rozvodu a případnou obavou o budoucnost. Na druhé straně je zřejmé, že adolescentní partnerské vztahy jsou založeny na experimentaci a zvědavosti. U dospívajících je tedy zřejmé, že se zatím vážné vztahy nevyhledávají.

4.10.5. Neuspokojení základních psychických potřeb

Respondenti v důsledku rozvodu určitým způsobem psychicky strádali, tj. že některé jejich psychické potřeby nebyly dostatečně po určitou dobu a v dané míře saturovány. Obvykle v situacích napětí, rodičovských hádek a následně i při změnách, které rozvod přinesl (změna bydliště a školy, změny v režimu dne apod.) Jeden z rodičů, případně oba dva náročností rozvodového konfliktu, tak nebyli schopni dostatečně uspokojit základní psychické potřeby svých dětí, ať už vědomě či nevědomě.

Výpovědi respondentů často zahrnovaly chaos či zmatek, patrně z důvodu ztráty bazální životní jistoty. Respondentka č. 2 popisuje vzpomínku, která je pro ni bolestná: *„Mamka mě pevně držela za ruku a hrozně brečela. A když jsme potom spolu došly do baráku, kde jsme vlastně potom i bydleli, tak na nás všichni koukali a divili se, co se to děje. A tahle vzpomínka mě hrozně zasáhla, protože si ji pamatuju doted'. (...) Já si jen jako pamatuju ten moment, ale už nevím, jestli mi to bylo líto. Víím, že jsem se všemu tak jako divila a nechápala jsem to. Jako bylo to pro mě takový, že co se to děje prostě, co to je?“*

Mezi další základní psychické potřeby lze řadit tzv. *potřebu připoutání* (citového vztahu s blízkou osobou). Respondenti rovněž hovořili o nedostatku pozornosti, která jim od jejich rodičů scházela. Potřeba blízkého vztahu je zdrojem životní jistoty, bezpečí. V tomto ohledu může být dítě v důsledku rozvodového konfliktu méně důvěřivé, nejisté. Domnívám se, že to souvisí právě se změnami, které rozvod rodičů přinese, tj. dítě ztrácí důvěru v tom, že okolní svět je trvale bezpečným místem, zajišťující jistotu a určitou strukturu podnětů. Následující úryvky ilustrují zmiňovanou situaci:

O nedostatku pozornosti i nových partnerech matky hovoří respondentka č. 2: *„Prostě že mi [matka] nedávala moc tý pozornosti. Vždycky jsem se cítila, že mě má až na druhém místě. Že na tom prvním místě byli jako ti partneři, které v té době po rozvodu měla. A pamatuju si, že jsem se mamky i jednou ptala, jestli jsem u ní na prvním místě.“*

Porozvodové uspořádání pro dítě představuje určitou zátěž. I respondentka č. 8 se v nové situaci musela zorientovat, což pro ni nebylo příjemné, přesto se na vzniklé rodinné uspořádání musela adaptovat: *„Rodiče prodávali náš byt, my jsme se stěhovali do jinýho místa, opouštěli jsme školu, rozděloval se jakoby nějak majetek a tak. To na tom bylo to nejtěžší, že jsme opouštěli, co jsme měli vybudovaný. A museli jsme si vytvořit domov někde jinde. (...) myslím si, že mě ovlivnil to přeseknutí těch jistot a že najednou jsme se s bráchou cítili podvedení, že nás jako rodiče nemají rádi. A teďka celkově teda lapám po nějak přijetí a lásce, jako kdyby to bylo nějak přerušeno. Ale to podle mě hledá každý člověk. Ale myslím si, že u mě je umocněný tím rozvodem.“*

Na základě těchto výpovědí se domnívám, že nenaplněné základní psychické potřeby v dětství, navíc podmíněny rozvodem rodičů, jsou později saturovány v partnerských vztazích tak, jak to interpretují sami respondenti. Případně se dospívající obávají, že jejich potřeby nebudou opakovaně uspokojeny:

Respondentka č. 4 o těchto nenaplněných psychických potřebách v partnerských vztazích přímo hovoří: *„Já hodně bojuju o pozornost- hlavně o pozornost od kluků. Potřebuju být středem pozornosti a potřebuju, aby si mě někdo furt všimal a hrozně se mi jako líbí, když mi někdo dává pozornost (...). Dotyčná se zároveň obává zklamání a opuštění, což pravděpodobně odpovídá zkušenosti s rozvodem rodičů, kdy se domnívá, že s rodiči neměla odpovídající blízký vztah založený na jistotě, bezpečí a lásce: „bála jsem se, že nebudu schopna navázat vztah. Že když se k tomu člověku navážu, že mi to prostě hrozně ublíží a že mi nebude stačit pozornost od jednoho člověka, tím že jsem té pozornosti měla málo, si troufnu říct no.“*

V dalším úryvku rozhovoru si lze všimnout, že výpovědí respondentky č. 2 se prolíná téma *obavy z budoucnosti* spolu s nenaplněnou psychickou potřebou bazální jistoty: „Vím, že jednou, až si budu chtít založit rodinu a vzít si někoho, a sdílet s ním nějaký majetek a tu rodinu. Tak ten člověk bude fakt muset stát za to. A já si budu muset být jistá, že se vzájemně neopustíme.”

Respondentka č. 8 si také myslí, že v důsledku rozvodu byly její psychické potřeby nenaplněny. „Myslím si, že mě ovlivnilo to přeseknutí těch jistot a že najednou jsme se s bráchou cítili podvedení, že nás jako rodiče nemají rádi. A teďka celkově teda lapám po nějak přijetí a lásce, jako kdyby to bylo nějak přerušeno. Ale to podle mě hledá každý člověk. Ale myslím si, že u mě je umocněný tím rozvodem.”

4.11. Diskuze

Hlavním cílem empirické části bakalářské práce bylo zjistit, jak dospívající z rozvedených rodin nahlíží na vlastní partnerské vztahy. Sběr dat byl uskutečněn prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů.

Získaná data byla následně vyhodnocena metodou reflexivní tematické analýzy (RTA). Výběr výzkumné metody považuji za relevantní vzhledem k povaze výzkumného problému tj. zkoumat interpretace, postoje a názory dané skupiny. V tomto ohledu se flexibilita, reflexivita, kreativita i subjektivita výzkumné metody zdála být výhodná.

Na základě výzkumných cílů tj. jaké jsou postoje dospívajících k partnerským vztahům a co k formování těchto postojů přispělo, byly stanoveny tři výzkumné otázky. První otázka se týká postojů, které dospívající z rozvedených rodin zauímají k vlastním partnerským vztahům. Záměrem je zjistit, co k těmto postojům přispívá. Výzkumná otázka proto byla vymezena takto:

1. *Co má formující vliv na to, jak dospívající z rozvedených rodin nahlíží na partnerské vztahy?*

Z provedené analýzy je zjevné, že formující vliv na postoje dospívajících z rozvedených rodin souvisí s reflektováním rozvodu tj. *rozvod jako předmět reflexe*. Respondenti nejprve hovořili o svém dětství a jaké jsou jejich vzpomínky na období, kdy se jejich rodiče rozváděli. Dále se otázky v rámci sběru dat týkaly současného názoru na rozvod rodičů. Ve výpovědích respondentů se tehdy začaly objevovat určité prvky (rozvod jako zdroj životní zkušenosti a seberozvoje), které jsem shledala jako výzkumně užitečné a zasadila je do kontextu partnerských vztahů tak, jak je uvedeno v předchozí kapitole.

Lze tedy konstatovat, že vnímání a uvažování respondentů se v průběhu života proměňuje. Dospívající situaci rozvodu zpětně reflektují a přisuzují jí určitý význam a smysl, zejména pak v kontextu vlastních životních zkušeností. Tato reflexe se pak objevila také z hlediska partnerských vztahů, což je klíčové pro stanovené výzkumné cíle.

Z prostudované odborné literatury vyplynulo, že tyto osobní úvahy dospívajícího souvisí s celkovou proměnou osobnosti, kdy se dítě vyvíjí v dospělého jedince (Janošová, 2017; Macek, 2003). Zejména pak změny kognitivních schopností lze považovat za klíčový činitel interpretace zkušenosti s rozvodem. Změny v oblasti kognice jsou charakteristické pro rozvoj poznávacích funkcí, jako je například vnímání, fantazie, myšlení, usuzování, inteligence, pozornosti a paměti (Kohoutek, 2008).

Respondenti se ve svých úvahách prolínali minulostí, současností a budoucností, což je rovněž charakteristické pro období dospívání. Dospívání je totiž stadiem formálních logických operací, kdy dospívající přestává být vázán na konkrétní realitu, čímž myslí tzv. hypoteticky, čímž tak může dění kolem sebe různě reflektovat (Piaget, Inhelder, 2010; Vágnerová, Lisá, 2021). Tedy i zkušenost s rozvedem je respondenty hypoteticky reflektována a interpretována. Obdobně tomu je v oblasti emocí. V důsledku těchto změn lze zaznamenat proměny emočního prožívání, uvažování i chování. Dospívající jsou ke svým emocím více pozorní, tj. reflektují je. Je tedy zřejmé, že se jedná o prožívané emoce v partnerském vztahu (Vágnerová, Lisá, 2021).

Dle poznatků odborné literatury i provedené analýzy se dále domnívám, že formujícím vlivem na vnímání partnerských vztahů souvisí s citovou vazbou resp. vazbovým chováním. Respondenti se ve svých výpovědích kromě rodičů zmiňovali také o vrstevnících resp. blízkých kamarádech a partnerech. Domnívám se, že i vazbové chování je provázáno s tím, jakou podobu mají partnerské vztahy dospívajících a jak na partnerské vztahy dospívající pohlíží.

Je patrné, že vývoj citové vazby začíná právě v rodině. Rodina je v tomto pojetí sítí vztahů a vztahových interakcí resp. vazeb (Mydlíková, Patyi, 2021). V rodinných vazbách tj. blízkých citových vztazích jsou v různé míře uspokojovány základní lidské potřeby, zvláště pak ty psychické. V dysfunkčních rodinách může podle Čerešníka a Čerešnickové (2018) být saturace těchto základních potřeb relativně problematická. Zdrojem zátěže tudíž může být nestabilní citové prostředí v rodině. Dunovský (1986) jej považuje za poruchu tzv. *emocionální funkce*. V nestabilním citovém prostředí se ocitají rodiny ohrožené rozpadem (rozvod a rozchod). Rodina hraje klíčovou roli v oblasti uspokojování základních psychických potřeb. Rodiče (příp. jiní primární vychovatelé) uspokojují základní psychické potřeby svých dětí. Děti uspokojují tytéž potřeby svých rodičů, jedná se o vzájemnou interakci (Matějček, 1992), přičemž úroveň a kvalita uspokojení těchto potřeb je pro vývoj a kvalitu lidského prožívání významná.

Domnívám se tak, že formujícím vlivem na vnímání partnerských vztahů dospívajících z rozvedených rodin má zajisté i saturace základních (vitálních) psychických potřeb v rodině. Z výpovědí respondentů se ukázalo, že v důsledku rozvodu často psychicky strádali, čímž tak jejich základní psychické potřeby nebyly adekvátně po určitou dobu a v žádoucí míře uspokojeny (Langmeier, Matějček, 2011). Rozvod patrně naruší dosavadní představy dítěte o světě, ve kterém žije tj. obklopeno svými nejbližšími, kterým důvěřuje.

Dítě vlivem rozvodu ztrácí životní jistotu a pocit bezpečí, čímž tak v různé míře psychicky strádá. V rámci citové deprivace představuje rozvod pro dítě nespornou zátěž, při které není dítě vystaveno všem nepříznivým vlivům. Děti z rozvedených rodin jsou tím pádem častěji ohroženy tzv. *subdeprivací*, což je mírnější a často i skrytá forma psychické deprivace (Dytrych a kol., cit dle Matějček, Dytrych, 1994). Během rozhovorů s respondenty zazněla slova o strachu z opuštění, nedostatku pozornosti či ztrátě důvěry nespočetněkrát. Nicméně nebylo tomu u všech respondentů. Dva respondenti, konkrétně respondent č. 1 a respondent č. 2 uvedli, že vzpomínky na rozvod nemají spojené s nepříjemnými pocity, což zřejmě souvisí s vnímáním rodičovského konfliktu a kooperací rodičů (Horská, Lacinová, 2015).

2. *Jak si dospívající myslí, že jsou jejich partnerské vztahy ovlivněny zkušeností s rozvodem rodičů?*

Z výpovědí respondentů se ukázalo, že jejich vztahy jsou ovlivněny daným modelem partnerského vztahu jejich rodičů. Respondenti se tak domnívají, že si k partnerským vztahům drží určitý odstup. Souběžně s tím bývají více nejistí a zažívají více konfliktů. Patrně jim schází některé interpersonální dovednosti např. efektivní komunikace, budování důvěry, zvládání emocí. (Hamplová, Trusinová, 2018; Pavlát, 2011).

Tyto dovednosti si dítě patrně osvojuje v rodině, protože v rodinném prostředí probíhá primární socializace, kdy se dítě učí vzorcům myšlení a chování od svých blízkých tj. rodičů (Hogenová a kol.). Samuelčíková (1995) doplňuje, že rodinné prostředí má zásadní vliv na to, jak budou partnerské vztahy formovány. Chování rodičů je důležitý model pro budoucí partnerské a rodičovské interakce (Práško, 2005).

Chování rodičů nicméně není vždy ideálním vzorem, přestože konflikty a neshody k partnerskému soužití bezpochyby patří (Matějček, Dytrych, 2002; Lacinová, 2011), jak uvedl respondent č. 3: „*Já jsem bral jako samozřejmost, že [rodiče] spolu komunikují, ale ono to tak vždycky nebylo no.*“ Chování rodičů respondenta tedy nebylo ideálním modelem partnerského soužití, protože spolu rodiče neuměli komunikovat. Kvalita rodičovství a partnerského vztahu je pro dítě a jeho zdravý vývoj velmi důležitá. Hodáčková, Čermáková a kol. (2015) doplňují, že rodičovské a partnerské konflikty mohou působit negativně, což je například patrné z úryvku respondentky č. 4 která popisuje, že „*Můj táta byl neskutečně h**zl a já jsem viděla, že to byla jen mámy chyba. Naši spolu v životě neuměli komunikovat od té doby, co jsem to já začala nějak už jako vnímat. Házel na sebe špinu jeden na druhého, jako aby vždy ten jeden byl tím lepším rodičem. Vyrostla jsem vlastně v tom, že táta házel špinu na mámu a máma zase na tátu. A vždycky jsem to takhle vnímala.*“

Analýza ovšem přinesla zajímavá zjištění – přestože respondenti nežili v rodině, kde by tento žádoucí model partnerského vztahu byl, jejich pohled na partnerské vztahy to zásadně nenarušilo, resp. více se nyní zaměřují na ty kvality budoucího partnera, které dle jejich názoru ve vztahu rodičů chyběly. Těmto pochybením by tak rádi sami předcházeli adekvátním výběrem partnera tj. partnerského vztahu, který je nositelem určitých atributů (např. opora, komunikace, důvěra, prostor pro seberalizaci apod.).

Dospívající z rozvedených rodin se obávají budoucnosti, konkrétně toho, co s jejich vztahem nastane v budoucnosti. To může patrně souviset s nedostatečně uspokojenou základní psychickou potřebou, tj. potřebou otevřené budoucnosti (Matějček, Dytrych, 1994). Potřeba otevřené budoucnosti je založena kontinuitě životě. Dítě se v běhu života vyvíjí, učí se věcem a získává nezbytné zkušenosti. Rozvod dítě o radostné okamžiky ze života částečně ochuzuje. Rozvodem tak ztrácí chuť někam směřovat a o něco usilovat. Provedená analýza prokázala, že dospívající se o partnerské vztahy zajímají a vyhledávají je. Je pro ně ale důležité mít jasné životní perspektivy. Zkušenost s rozvodem ovšem může tyto perspektivy narušit. V případě partnerských vztahů jsou tedy dospívající více nejistí. Respondenti nejčastěji hovořili o strachu, že zažijí rozvod jako vlastní rodiče, dále že vztah nebude trvat věčně. Respondenti se také obávali toho, aby jejich děti nezažily to samé, co sami respondenti jako například respondentka č. 1: *„Takže se bojím toho, abych nebyla další člověk do toho procenta, který se rozvede.“*

Respondenti si také myslí, že své nenaplněné základní psychické potřeby z dětství se snaží saturovat v partnerském vztahu. Z výpovědí bylo zjevné, že se jedná o faktor, který pak ovlivňuje vnímání partnerských vztahů. V období dospívání dochází ke změnám vazbové hierarchie, což se projevuje tím, že partner tehdy plní funkci primární vazbové osoby. Nahrazuje tím tak úlohu rodiče (Umera, Lacinová a kol., 2019). Citová vazba se během života mění, resp. vazbové chování dospívajícího směřuje k další osobě tj. k partnerovi (Macek, Štefánková, 2012). Dospívající tedy konstatují, že zkušenost s rozvodem je ovlivnila v tom, jak se v partnerském vztahu chovají, resp. že se v těchto vztazích snaží své nenaplněné psychické potřeby patřičně saturovat, což uvedla i respondentka č. 4: *„Bála jsem se, že nebudu schopna navázat vztah. Že když se k tomu člověku navážu, že mi to prostě hrozně ublíží, tím že jsem té pozornosti měla málo, si troufnu říct no.“*

4.12. Limity

Bakalářská práce má z mého pohledu nespočet limitů, přestože výsledky analýzy považuji za zdařilé. Jedním z těchto limitů je relativně nízký počet respondentů, s kterými byly uskutečněny rozhovory – z toho osm žen a jeden muž. Výzkumný vzorek je tedy genderově nevyvážený. Rovněž teoretický rámec bakalářské práce byl tvořen převážně tuzemskou literaturou. Zahraniční zdroje byly zastoupeny pouze okrajově. V tomto ohledu nelze danou problematikou zkoumat i z jiných perspektiv.

Jako zásadní limit předkládané práce vnímám věk resp. vývojové období daného výzkumného vzorku tj. dospívání. Je zřejmé, že dospívající se s partnerskými vztahy teprve seznamují a zájem o ně teprve stoupá. Řada dospívajících se navíc o partnerské vztahy začíná zajímat až později v dospělosti. V tomto období se naopak raději věnují vlastním zájmům či jiným záležitostem. Rádi svůj čas tráví s vrstevníky, nicméně tyto vztahy jsou pro ně čistě přátelské, nikoliv romantické. Podoby blízkých vztahů v období dospívání jsou velmi rozličné, proto může být zavádějící poznatky získané z provedené analýzy aplikovat v praktické rovině tj. tyto poznatky generalizovat a považovat je za zákonité.

Dospívání je obdobím osobnostních, sociálních a tělesných změn. V tomto pojetí lze dospívání považovat za proces, kdy se dítě postupně proměňuje v dospělého jedince. Úroveň emočního prožívání, kognitivních schopností, sebereflexe a chování dospívajícího jedince není ještě stabilizovaná. Na základě toho se domnívám, že zkoumání partnerských vztahů v dospělosti by bylo více relevantní. Je totiž zřejmé, že vnímání partnerských vztahů dospělým jedincem bude mít větší vypovídající hodnotu. O to více v kontextu zkušenosti s rozvodem.

Závěrem této diskuze bych chtěla zmínit, že partnerské (romantické) vztahy v období dospívání považuji za nesmírně zajímavou oblast vědeckého bádání, která by zajisté neměla být opomíjena. Na tomto místě se tedy domnívám, že předkládaná bakalářská práce alespoň částečně přispěla k chápání partnerských vztahů v období dospívání. V současné době je navíc téma rozvodovosti aktuální a řada dětí je dnes s rozpadem původní rodiny konfrontována. Na tyto jedince jsou zároveň kladeny požadavky se s těmito zkušenostmi ve vlastním životě vypořádat.

5. Závěr

Bakalářská práce se zabývala partnerskými vztahy pohledem dospívajících z rozvedených rodin. Práce byla rozdělena na teoretickou a empirickou část.

V teoretické části byly vymezeny základní pojmy týkající se problematiky rodiny, primární socializace dítěte, rozvodu a rozchodu, manželství i nesezdaného soužití. Kapitoly byly strukturovány s ohledem na společenské proměny. V tomto ohledu jsem vycházela z poznatků o současné společnosti tj. o společnostech postmoderních. Pro tyto společnosti je právě charakteristická nestabilita partnerských a manželských vztahů.

Empirická část byla uskutečněna prostřednictvím zvolené metody tzv. reflexivní tematické analýzy (RTA). S vybranými respondenty byly nejprve provedeny polostrukturované rozhovory. Získaná data byla následně vyhodnocena tak, aby vznikla tzv. *témata*. Vzniklo celkem pět témat: *Rozvod jako předmět reflexe, orientace na kvalitu vztahu, obavy z budoucnosti, chybějící model partnerského vztahu a neuspokojení základních psychických potřeb*.

Tato témata byla rovněž předmětem diskuze, kde byly zodpovězeny dvě stanovené výzkumné otázky: Co má formující vliv na to, jak dospívající z rozvedených rodin nahlíží na partnerské vztahy a jak si dospívající myslí, že jsou jejich partnerské vztahy ovlivněny zkušeností s rozvodem rodičů.

Z analýzy provedených rozhorů se ukázalo, že postoje dospívajících souvisí s primární socializací v rodině. Rodinné prostředí má zajisté formující vliv na vnímání partnerských vztahů dospívajících. Zjištěné poznatky byly rovněž porovnány s odbornou literaturou teoretické části bakalářské práce.

Konkrétní postoje k partnerským vztahům pohledem dospívajících byly rovněž v kapitolách empirické části popsány. V tomto ohledu považuji výzkumné otázky za relevantně zodpovězené, rovněž s ohledem na limity práce.

Seznam použité literatury

1. BOWLBY, John, 2010. Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.
2. BRAUN, Virginia a CLARKE, Victoria, 2006. Using thematic analysis in psychology. Online. Qualitative Research in Psychology. Roč. 3, č. 2, s. 77-101. ISSN 1478-0887. Dostupné z: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>. [cit. 2024-05-05].
3. BYRNE, David, 2022. A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis. Online. Roč. 56, č. 3, s. 1391-1412. ISSN 0033-5177. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11135-021-01182-y>. [cit. 2024-05-05].
4. ČAMIDŽÍCOVÁ, Sabina, 2021. Právo dítěte být vyslyšeno jako základní participační právo. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. Roč. 29, č. 1, s. 137-152. ISSN 1805-2789. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.5817/CPVP2021-1-6>. [cit. 2024-05-02].
5. ČEREŠNÍK, Michal a ČEREŠNÍKOVÁ, Miroslava, 2019. Vnímání výchovných štýlov a prejavy rizikového správania dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania. Online. Dostupné z: <https://diskuzevpsychologii.upol.cz/pdfs/dps/2019/01/04.pdf>. [cit. 2024-05-01].
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2023. Vývoj obyvatelstva České republiky - 2022. Online. Český statistický úřad. 3. 10. 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2022>. [cit. 2024-05-02].
7. CHALOUPKOVÁ, Jana, Eva SOUKUPOVÁ. 2007. „Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství.“ Pp. 29-48 in Hamplová, Dana (ed.), Jana Chaloupková, Eva Soukupová, Petr Sunega, Kryštof Zeman. Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6.
8. CHRASTINA, Jan, 2019. Případová studie - metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu: Case study - a method of qualitative research strategy and research design. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024453736.
9. DOLEJŠ, Martin; SKOPAL, Ondřej a SUCHÁ, Jaroslava, 2014. Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4181-8.
10. DUDOVÁ, Radka, VOHLÍDALOVÁ, Marta. 2005. „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti.“ Gender, rovné příležitosti, výzkum 6 (1): 1-3. ISSN 1213-0028.

11. DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti. Praha: SEVT. ISBN (brož.).
12. ERIKSON, Erik H., 2002. Dětství a společnost. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.
13. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří, 2017. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Psyché. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.
14. FRANCOVÁ, Marie a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana, 2018. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. 4. vydání. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7598-120-2.
15. GIDDENS, Anthony, 1999. Sociologie. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.
16. GILLERNOVÁ, Ilona, 2004. Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek. Online. In: HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana a SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). Psychologické dny 2004: Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování: sborník příspěvků z konference Psychologické dny. Oloumouc 2004. ISBN80-244-1059-1. Dostupné z:
https://is.muni.cz/el/1431/podzim2016/XS150/um/zpusoby_vychovy_-_gillernova.pdf. [cit. 2024-05-02].
17. GÓMEZ-LÓPEZ, Mercedes; VIEJO, Carmen a ORTEGA-RUIZ, Rosario, 2019. Well-Being and Romantic Relationships: A Systematic Review in Adolescence and Emerging Adulthood. Online. International Journal of Environmental Research and Public Health. Roč. 16, č. 13. ISSN 1660-4601. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/ijerph16132415>. [cit. 2024-05-05].
18. GUTTMANN, Joseph, 1993. Divorce in Psychosocial Perspective. Online. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9781410603289>. [cit. 2024-05-05].
19. HAMPLOVÁ, Dana a TRUSINOVÁ, Romana, 2018. Konflikty v rodině původu, osobní pohoda a duševní zdraví v dospělosti. Online. Sociologický časopis / Czech Sociological Review. Roč. 54, č. 2, s. 199-218. Dostupné z:
<https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.2.399>. [cit. 2024-05-02].
20. HARGAŠOVÁ, Marta a NOVÁK, Tomáš, 2007. Předmanželské poradenství. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 9788024717302.
21. HELUS, Zdeněk, 2015. Sociální psychologie pro pedagogy. 2., přepracované a doplněné vydání. Pedagogika. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4674-6.
22. HENDL, Jan, 2006. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

23. HODAČOVÁ, Lenka; ČERMÁKOVÁ, Eva; ŠMEJKALOVÁ, Jindra; HLAVÁČKOVÁ, Eva a KALMAN, Michal, 2015. Vztah rodiny a životní spokojenosti dětí. Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi. Roč. 59, č. 4, s. 315-326. ISSN 0009-062X.
24. HODAČOVÁ, Lenka; ČERMÁKOVÁ, Eva; ŠMEJKALOVÁ, Jindra; HLAVÁČKOVÁ, Eva a KALMAN, Michal. Vztah rodiny a životní spokojenosti dětí. Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi. 2015, roč. 59, č. 4, s. 315-326. ISSN 0009-062X.
25. HOGENOVÁ, Anna a KALÁBOVÁ, Helena, 2013. ÉTOS: rodina ve výchově a sociálních vědách. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-944-8.
26. HORSKÁ, Eliška and Lenka LACINOVÁ. 2015. Rozvodové postoje mladých dospělých: Souvislost s rodičovským konfliktem, kooperací a vztahem k otci (Young adults' attitudes toward divorce: The relationship with parental conflict, cooperation and father-child relationship). Online Československá psychologie. Academia, vol. 59, No 2, p. 105 - 114. ISSN 0009-062X. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/1232001> [cit. 2024-05-02].
27. HURYCHOVÁ, Eva a PTÁČKOVÁ, Blanka, 2022. Sociální práce ve školství. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-271-3313-0.
28. HUSOVSKÁ, Daniela, 2019. Člověk v rodině. In: VÝROST, Josef; SLAMĚNÍK, Ivan a SOLLÁROVÁ, Eva (ed.). Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-5775-9.
29. JANDOUREK, Jan, 2007. Sociologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-269-3.
30. JANOŠOVÁ, Pavlína, 2016. Adolescence. In: BLATNÝ, Marek (ed.). Psychologie celoživotního vývoje. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3462-3.
31. KASANOVÁ, Anna, 2022. Rodina v minulosti a dnes- potřeba rodinných poradní. Online. Bulletin IVPR. Roč. 3. ISSN 2729-9767. Dostupné z: https://doi.org/EV_604/22. [cit. 2024-05-02].
32. KATRŇÁK, Tomáš, 2010. Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti. Bod. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-352-3.
33. KATRŇÁK, Tomáš, 2011. Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti. Bod (Dokořán). Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-352-3.

34. KOHOUTEK, Rudolf, 2003. Vývojová psychologie: učební texty. 2. vyd. Brno: Institut mezioborových studií Brno. ISBN 1211-4669.
35. KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana, 2006. Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana. Nové, přepracované vydání. Makropulos. Praha: Galén. ISBN 80-7262-410-5.
36. KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana, c2006. Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén. ISBN 80-726-2410-5.
37. KRAUS, Blahoslav, 2008. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.
38. KREIDL, Martin a ŠTÍPKOVÁ, Martina, 2012. Výskyt a načasování nesezdaných soužití v současné ČR. Online. Demografie. Roč. 54, č. 2, s. 120-137. ISSN ISSN 0011-8265. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/986901>. [cit. 2024-05-02].
39. KREIDL, Martin, 2010. Dochází v ČR ke konvergenci hodnotového profilu lidí žijících v manželství a nesezdaném soužití? Online. Sociální studia / Social studies. Roč. 7, č. 4. ISSN 1214-813X. Dostupné z: <https://doi.org/http://doi.org/10.5817/soc2010-4-85>. [cit. 2024-05-02].
40. KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. Psychická deprivace, týrání a zanedbávání dítěte. In: ŘÍČAN, Pavel; KREJČÍŘOVÁ, Dana a KOL.,. Dětská klinická psychologie. 4., přepracované a doplněné vydání. Psyché. Praha: Grada. ISBN Dětská klinická psychologie.
41. KUCHAROVÁ, Věra; BARVÍKOVÁ, Jana; HÖHNE, Sylva; NEŠPOROVÁ, Olga; PALONCYOVÁ, Jana et al., 2020. Zpráva o rodině 2020. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-379-1.
42. KVAPILOVÁ BARTOŠOVÁ, Michaela a SLEPIČKOVÁ, Lenka. Složené rodiny a perspektiva dětských aktérů: Nové tematické a metodologické přístupy ve výzkumu rodin po rozvodu: Stepfamilies and the perspective of child actors: New thematic and methological approaches to the research of divorced families. Sociální studia. 2009, roč. 6, č. 4, s. 73-90. ISSN 1214-813X.
43. LACINOVÁ, Lenka, Radka MICHALČÁKOVÁ a Zuzana MASOPUSTOVÁ. Láska je láska: představy a zkušenosti patnáctiletých adolescentů. Online. E-psychologie. 2008, roč. 2, č. 3, s. 16 - 29. ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/779175> [cit. 2024-05-02].
44. LACINOVÁ, Lenka., MICHALČÁKOVÁ, R., MASOPUSTOVÁ, Zuzana. (2008). Láska je láska: představy a zkušenosti patnáctiletých adolescentů. E-psychologie [online]. 2(3), 16–29. Dostupný z: <http://e-psycholog.eu/clanek/23>. [cit. 2024-05-02]

45. LACINOVÁ, Lenka; MICHALČÁKOVÁ, Radka a JEŽEK, Stanislav, 2009. Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči: Česká verze dotazníku pro adolescenty. Online. Československá psychologie. Roč. LIII, č. 1, s. 70-85. ISSN ISSN 0009-062X. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/274617956_Skala_detske_percepce_konfliktu_m_ezi_rodici_ceska_verze_dotazniku_pro_adolescentyChildren's perception of interparental conflict scale_Czech version of questionnaire for adolescents. [cit. 2024-05-02].
46. LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.
47. LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk, 2011. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.
48. MACEK, Petr a LACINOVÁ, Lenka (ed.), 2012. Vztahy v dospívání. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87474-46-4.
49. MACEK, Petr, 2003. Adolescence. 2., upravené vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
50. MARTA, Vohlídalová a MAŘÍKOVÁ, Hana, 2011. Rozpady kohabitací, rozvody manželství: jiné a/nebo stejné sociální fenomény? Online. GENDER, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI, VÝZKUM. Dostupné z: <https://www.genderonline.cz/cs/issue/30-rocnik-12-cislo-2-2011-zivotni-drahy/218>. [cit. 2024-05-02].
51. MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk, 1994. Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha v nakl. Galén. ISBN 80-85824-06-x.
52. MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk, 2002. Krizové situace v rodině očima dítěte. Pro rodiče. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.
53. MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Psychologická literatura. Praha: SPN. ISBN 80-04-25236-2.
54. MATOUŠEK, Oldřich (ed.), 2017. Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1242-3.
55. MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana, 2016. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.
56. MATOUŠEK, Oldřich, 2015. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0968-3.
57. MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois (ed.), 2013. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.

58. MIOVSKÝ, Michal, 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
59. MYDLÍKOVÁ, Eva a PATYI, Peter, 2021. Rapid Test of Social Risk of the Family. Online. Sociální práce / sociálna práca. Roč. 21, č. 3. ISSN 1805-885X. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/375030005_Rapid_Test_of_Social_Risk_of_the_Family_Rapid_test_socialnej_rizikovosti_rodiny. [cit. 2024-04-02].
60. NOVOTNÝ, Petr; IVIČIČOVÁ, Jitka; SYRŮČKOVÁ, Ivana a VONDRÁČKOVÁ, Pavlína, 2017. Nový občanský zákoník. 2., aktualizované vydání. Právo pro každého (Grada). Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0431-4.
61. OČADLÍKOVÁ, Eva, 2009. Láska na dvou adresách: reprodukce, nebo intimita? Online. Sociální studia / Social studies. Roč. 6, č. 4. ISSN 1803-6104. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5782. [cit. 2024-05-02].
62. PALONCYOVÁ, Jana; BARVÍKOVÁ, Jana; HÖHNE, Sylva a KUCHARŮVÁ, Věra, 2019. Neúplné rodiny. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-357-9.
63. PASTERNAKOVÁ, Lenka, 2015. Rodina a současná společnost. Vychovatel. Roč. 63, č. 9-10, s. 2-6. ISSN 0139-6919.
64. PAVLÁT, Josef a JANÁČKOVÁ, Laura. 2007. Syndrom odcizeného rodiče a porozvodová adaptace. Česká a slovenská psychiatrie: časopis České psychiatrické společnosti ČLS JEP a Psychiatrickej spoločnosti SLS. 2007, roč. 103, č. 3, s. 131-135. ISSN 1212-0383.
65. PAVLÁT, Josef. 2011. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. Česká a slovenská psychiatrie: časopis České psychiatrické společnosti ČLS JEP a Psychiatrickej spoločnosti SLS., roč. 107, č. 5, s. 297-300. ISSN 1212-0383.
66. PAVLÍČKOVÁ, Hana, 2017. Hodnota a význam manželství z hlediska věku. Online. E-psychologie. Roč. 11, č. 1, s. 16-29. ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://www.e-psycholog.eu/pdf/pavlickova.pdf>. [cit. 2024-05-02].
67. PIAGET, Jean a INHELDER, Bärbel, 2001. Psychologie dítěte. Vyd. 4., V nakl. Portál 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-608-x.
68. PLAŇAVA, Ivo, 2000. Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-039-2.
69. POUPĚTOVÁ, Šárka, 2009. Netrapte se po rozvodu: právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina. Psychologie pro každého. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2046-3.

70. PRAŠKO, Ján, 2005. Asertivita v partnerství. Psychologie pro každého. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1246-6.
71. PRAŠKO, Ján; OCISKOVÁ, Marie a JELENOVÁ, Daniela, 2015. Rozvoj adaptační poruchy po ukončení blízkého vztahu: souborný článek. Online. Česká a slovenská psychiatrie. Roč. 111, č. 1, s. 23-32. ISSN 1212-0383. Dostupné z: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2015_1_23_32.pdf. [cit. 2024-05-02].
72. PŘINOSILOVÁ, Dagmar, 2003. Zátěžová situace deprivace- faktor variability psychického vývoje v dětství. In: VÍTKOVÁ, Marie (ed.). Otázky speciálně pedagogického poradenství: Základy, teorie, praxe. 2. vyd. Brno: MSD. ISBN 80-86633-23-3.
73. PŘINOSILOVÁ, Dagmar, 2004. Zátěžová situace deprivace- faktor variability psychického vývoje v dětství. In: VÍTKOVÁ, Marie (ed.). Otázky speciálně pedagogického poradenství: Základy, teorie, praxe. 2. vyd. Brno: MSD, s. 42-69. ISBN 80-86633-23-3.
74. PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. Sociální pedagogika. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3470-5.
75. PRŮCHA, Jan (ed.), 2009. Pedagogická encyklopedie. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.
76. ŘIHÁČEK, Tomáš; ČERMÁK, Ivo a HYTYCH, Roman, 2013. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.
77. ROGALEWICZOVÁ, Romana, 2019. Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-342-1.
78. SAMUELČÍKOVÁ, Blanka, 1995. Vzťah k otcovi a jeho vplyv na formovanie partnerských vzťahov. Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Roč. 30, č. 3, s. 253-262. ISSN 0555-5574.
79. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, 2010. Přehled vývojové psychologie. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2433-0.
80. ŠIRŮČEK, Jan, Michaela ŠIRŮČKOVÁ a Petr MACEK. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj rizikového chování v adolescenci. Online Československá psychologie. Praha: ČSAV, 2007, roč. 51, č. 5, s. 476-488. ISSN 0009-062X. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/727336> [cit. 2024-05-02]
81. SLOBODA, Zdeněk, 2016. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita. Praha: Pasparta. ISBN 978-80-88163-09-1.

82. SOBOTKOVÁ, Irena, 2004. Rodina v krizi. In: NADĚŽDA A KOL., Špatenková. Krize: psychologický a sociologický fenomén. Psyché. Praha: Grada. ISBN 80-247-0888-4.
83. ŠULOVÁ, Lenka. Psychická deprivace a traumatizace. In: BECHYŇOVÁ, Věra, 2007. Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém. Praha: IREAS. ISBN 978-80-86684-47-5.
84. ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
85. THOROVÁ, Kateřina, 2015. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
86. UHOLYEVA, Xenie a HOSKOVCOVÁ, Simona, 2014. Předivo vztahů po rozvodu. Online. E-psychologie. Roč. 8, č. 3. ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/clanek/211>. [cit. 2024-05-02].
87. UMEMURA, Tomo; LACINOVÁ, Lenka; HORSKÁ, Eliška a PIVODOVÁ, Lenka, 2019. Vývoj vazby k blízkým osobám od raného dětství po dospělost: přehledová studie o vazbové hierarchii. Online. Československá psychologie. Roč. 63, č. 2, article 2, s. 210-225. ISSN 0009-062X. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/fss/podzim2021/PSYn4050/118016576/Umemura_et_al__2019__Prehledova_studie_o_vazbove_hierarchii.pdf. [cit. 2024-05-02].
88. URBAN, Lukáš, 2022. Sociologie: klíčová témata a pojmy. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-3056-6.
89. VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka, 2021. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.
90. VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka, 2021. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.
91. VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1074-4.
92. VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. Současná psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.
93. VÍTEČKOVÁ, Miluše a BRABCOVÁ, Iva, 2010. Nesezdané soužití - součást proměny rodiny (přehledová studie). Online. Kontakt. 2010-12-22, roč. 12, č. 4, s. 488-499. ISSN 12124117. Dostupné z: <https://doi.org/10.32725/kont.2010.064>. [cit. 2024-05-05].
94. VOHLÍDALOVÁ, Marta. 2010. Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? Online. Gender, rovné příležitosti, výzkum. roč. 11 (2): 48-57. ISSN

1213-0028. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/kdo-podava-zadost-o-rozvod-jake-jsou-priciny-rozpadu-partnerskych-vztahu>.

95. VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan a SOLLÁROVÁ, Eva (ed.), 2019. Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5775-9.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pseudonym, věk, pohlaví, studium a ročník 44

Tabulka 2: Pseudonym, datum setkání, délka rozhovoru 46

Příloha č. 1 – Ukázka kódování

Úryvek	Kódy	Téma
<p>„Mně se hodně ulevilo, co se týče táty, protože to soužití s ním nebylo vždycky jednoduchý“</p> <p>„Jsem dnes vděčná za to, že ten rozvod proběhl. Kdyby spolu byli déle, myslím si, že teprve pak by ten vztah byl mnohem horší“</p> <p>„Tak vzhledem k tomu, že jsem se od té doby dost změnila, změnila jsem pohled na celou situaci. Tak ho vnímám kladně, ale třeba ještě do nějakých dvanácti let, tak jsem si vždycky potají přála, aby se mama s tatou k sobě vrátili. Vnímala jsem to jako takovou zradu. Že je to prostě takový sobecký chování ze jejich strany. Že prostě při tom mysleli jenom na sebe. (...) A myslím si, že mám v tomhle dost svojí hlavu a udělala jsem si na tu situaci obrázek sama. A teda dneska nejsem na ničí straně, ale beru to tak dospěle a beru to tak, že jsou to taky jenom lidi (...)“</p> <p>„Asi bych si nepřála, aby spolu byli. Ona mě ta situace někam jako posunula a bez toho bych nebyla tam, kde jsem teď. A takže věřím, že každá věc svoje bolestný stránky ale i pozitiva (...) Myslím si, že kdyby spolu zůstali, tak že by to bylo ještě horší, protože by se furt hádali a přenášeli to na nás, což se dělo nějakou dobu. Ale pokud by se nemuseli rozvést, tak by to bylo nejlepší“</p> <p>Jak rozvod vidíš dnes?</p> <p>„Myslím si určitě, že to bylo správný“</p> <p>Jak rozvod vidíš dnes?</p> <p>„myslím si, že to bylo dobrý. Kdyby to spolu ještě táhli dál, tak že by to nefungovalo a všichni bychom z toho byli ve stresu a bylo by to divný (...) Takže si myslím, že to bylo rozumný řešení, než kdyby se to snažili napravit. Myslím si, že by to ani jako nešlo, bylo by to divný a na sílu“</p> <p>Jak ten rozvod vidíš dneska?</p> <p>„to je dobrá otázka, protože já bych asi nic neměnila (...) Pro mě to byla jako velká zkušenost, protože jsem se naučila vycházet s člověkem [matčin nový partner], kterého fakt nesnáším, ale věděla jsem, že s ním musím být v jedné domácnosti (...) To byla averze hrozná, tak ale musela jsem to zvládnout.“</p> <p>„Už jsem si na to nějak zvykl, že už to tak prostě je a já s tím jako nic nenadělám.“</p> <p>„Tak nemohli vědět, že se to takhle zvrtné. A ani jednomu už nic jako nevyčítám. Jsem vlastně i ráda, že se tak stalo, nic už jim nevyčítám. Oba je chápu. Jsem ráda, že si s oběma rozumím.“</p>	Úleva	<ul style="list-style-type: none"> - Proměny postojů týkající se rozvodu rodičů - Rozpad rodiny jako zdroj životní zkušenosti
	Katarze	
	Zdroj zkušenosti	
	Vděk	
	Seberozvoj	
	Pochopení vůči rodičům	
	Smíření	

Příloha č. 2 – Ukázka rozhovoru s respondentem

Zajímalo by mě, jak bys popsala období, kdy se tvoji rodiče rozváděli?

“Začínala jsem vlastně chodit do druhé třídy, bylo to někdy o prázdninách mezi první a druhou třídou, takže mi bylo mezi sedmi a osmi, nějak tak. A vlastně jsem to prakticky nevnímala. Mám ještě mladšího brácha. Jestli se rodiče někdy hádali, tak jsem to viděla třeba jednou nebo dvakrát. Táta navíc dojížděl do práce, takže přes týden byl pryč, takže možná i tím to bylo. A pro mě to bylo takové, že já jsem přijela zrovna z tábora a oni mi řekli, že jsou rozvedení. Prakticky jsem to nečekala, bylo to takový šokující.”

Vybavila by sis, jak se při tom cítila?

“vím jen, že jsem byla smutná, protože jsem měla jako hodně silnej vztah k oboum. Vím, že se tehdy řešilo bydlení... takže to bylo fakt takový smutný, že jsem to jako hodně probřečela jako dítě.”

Jak jsi konkrétně reagovala?

“přímou reakci si nepamatuju, když mi to jako oznámili, ale spíš vím, že potom jsem byla hodně smutná.”

Jak jsi své rodiče vnímala do doby, než se rozvedli?

“určitě jsem je vnímala jinak. Přišlo mi, že mamka je taková ta přísnější, taťka ten, co s náma je. Ale vnímala jsem to tak, že se nám oba jako věnují. Hodně jsme jezdili na rodinný výlety spolu a měli jsme společný kamarády. Potom, jak se rozešli, tak táta si našel jinou přítelkyni - to byl jeden z těch důvodů, proč se rozvedli. A bylo to prostě odlišný. Táta se podle své nové partnerky, teď už manželky, se začal o dost jako měnit.”

A jak ten rozvod vidíš dnes?

“myslím si určitě, že to bylo správný. Spíš jako, co následovalo potom. Jako doteď si říkám, že kdyby zůstali spolu... já mám docela velký konflikty s tátovou manželkou - já jsem je už přes rok neviděla. Táta se hodně změnil - začal se chovat jinak. Vlastně se pak narodil ještě nevlastní brácha. A bylo to v tomhle ohledu fakt náročný. S mamkou to bylo takový dost jako podobný no, než jak to bylo předtím. S tátou jsme se vidali předtím jednou za čtrnáct dní.”

Ted'ka to máš s tátou jak?

“já jsem se potom vlastně rozhodla, co tam vlastně u toho táty proběhly větší hádky- s tou tátovou manželkou. Ona nás vyhodila z bytu a takhle. Takže já jsem se snažila, abych ten kontakt udržela, ale táta ji pořád bránil a dělal, že ona nic špatného neudělala, což já jsem už pak nějak nezvládla.”

Co považuješ za partnerský vztah?

“jako je to pro mě nějaký parták do života, na kterýho se můžu spolehnout a můžu vědět, že tam pro mě jako je. Můžu mu věřit ve všem, nic před sebou netajíme.”

Máš nějaký zkušenosti s partnerským vztahem?

“asi jakože přímo ne. Bylo to spíš takový hodně dětský, takže jako ne.”

A máš nějaký obavy, které by souvisely s tím vztahem?

“určitě mám, že by se stalo to samý, že by moje děti zažívaly to samý. Takže pro mě jako důležitý, aby ten můj partner byl potom jako dobrej táta.”

Je tam ještě něco dalšího, v čem si myslíš, že tě rozvod na těch vztazích ovlivnil?

“Nechtěla bych takovou manipulaci, kterou jsem vlastně viděla u táty a tý jeho manželky. A nebo být v něčem takhle dlouho zarytá, kdy se pak z toho už utéct nedá. To mě asi jako děsí nějaký způsobem.”

Příloha č. 3 – Poučený souhlas

POUČENÝ SOUHLAS RESPONDENTA VÝZKUMU S POSKYTNUTÍM ÚDAJŮ PRO VYPRACOVÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy

Katedra učitelství

Autor bakalářské práce: Anna Křelinová

Název závěrečné práce: Rozvod a jeho vliv na partnerské vztahy adolescentů

Hlavní etické zásady

- anonymita respondenta
- v zápisech rozhovorů **nebudou uvedeny identifikující údaje respondenta**
- mlčenlivost tazatelky ve vztahu k osobním údajům respondenta
- s daty bude pracovat pouze autorka práce
- dobrovolnost
- účast na výzkumu může respondent kdykoli zrušit

Prohlášení

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s publikací dat ve výše uvedené bakalářské práci a že jsem měl/a možnost si řádně a v dostatečně zvážit všechny relevantní informace o výzkumu. Byl jsem seznámen se způsobem ošetření principu důvěrnosti, s povahou i veškerými případnými důsledky své účasti na výzkumu. Na své otázky jsem dostal jasné a srozumitelné odpovědi a souhlasím s audionahrávkou, jejím přepisem a citacemi jejích částí ve výše uvedené práci. Poučený souhlas je zhotoven ve dvou stejnopisech, z nichž jeden obdrží respondent a druhý bude součástí dokumentace tazatele.

Dne: .....

Podpis tazatele: .....

Podpis respondenta: .....